

aleš valenta

# NĚMECKO

# MÝTUS A REALITA

NĚMECKO  
MÝTUS A REALITA

mladá fronta

INSTITUT  
VÁCLAVA  
KLAUSE

# Německo

## Mýtus a realita

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na

[www.mf.cz](http://www.mf.cz)

[www.e-reading.cz](http://www.e-reading.cz)

[www.palmknihy.cz](http://www.palmknihy.cz)



**MLADÁ FRONTA**

**Aleš Valenta**

**Německo: mýtus a realita– e-kniha**

Copyright © Mladá fronta, a. s., 2018

Všechna práva vyhrazena.  
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována  
bez písemného souhlasu majitelů práv.





aleš valenta

**NĚMECKO** MÝTUS A REALITA



aleš valenta

**NĚMECKO**  
MÝTUS  
A REALITA

politika v SRN 1998–2017

mladá fronta

## *Anně, Mirce a Olince*

© Institut Václava Klause, 2018

Cover © Michal Chodanič

ISBN 978-80-204-4961-0 (tištěná kniha)

ISBN 978-80-204-5073-9 (ePDF)

ISBN 978-80-204-5072-2 (ePUB)

ISBN 978-80-204-5074-6 (Mobi)



# OBSAH

---

<b>Předmluva</b> .....	8
<b>Úvod</b> .....	12
<b>I. Politický systém jako generátor konsenzu</b> .....	32
<b>II. Od Heideggera k Habermasovi. Proměny německého paradigmatu</b> .....	48
<b>III. Druhá Kohlova osmiletka. Politický vývoj 1990–1998</b> ...	86
<b>IV. Vládní koalice: od experimentu zpět k tradici</b> .....	102
1. Průlom: Zelení ve vládách Gerharda Schrödera (1998–2005).....	103
2. Velká koalice po 36 letech (2005–2009).....	124
3. Návrat k „normálu“: vláda CDU/CSU a FDP (2009–2013).....	134
4. Ve stínu migrační pohromy: třetí vláda A. Merkelové (2013–2017).....	147
<b>V. Politické strany: levicový konsenzus na věčné časy?...</b>	168
1. Křesťanskodemokratická unie: úprk doleva.....	174
2. Strana Zelených: legitimizace extremismu.....	195
3. Alternativa pro Německo: pokus o rehabilitaci pravice?.....	214
<b>VI. Kulturní revoluce ve společnosti</b> .....	243
1. Triumf feminizmu a jeho důsledky.....	246
2. Média a veřejná diskuse v éře politické korektnosti ..	268
3. Ideologizace veřejného života, vědy a kultury.....	297
4. Od politického vzdělávání k ideologické indoktrinaci.....	315
5. Církev bez Boha.....	327
<b>VII. Od národního státu k multikulturnímu ideálu</b> .....	336
1. Imigrace a její právně-politické souvislosti.....	339
2. Pegida: obrana německého národa.....	357
3. Islámské Německo?.....	364
<b>Závěr</b> .....	379
<b>Seznam použité literatury a tisku</b> .....	390
<b>Rejstříky</b> .....	400

# PŘEDMLUVA

---

## Kriticky o současném Německu

Václav Klaus

Německo bylo vždy a je i teď pro českou zemi, pro český národ, pro český stát osudovým tématem. V dnešním falešném, protože politicky korektním světě, v dnešní Německem dominované Evropě je to ode mne zdánlivě nepatřičný výrok. Proč by Německo mělo být osudovým tématem? Poučené a své vysoce problematické minulosti zbavené Německo je přece vzorem pro celou Evropu, a tedy i pro nás.

Nemyslím si to, a hlavně si to nemyslí autor této mimořádné knihy. Po dobu celé naší historie bylo Německo naším nejvýznamnějším sousedem (v dobrém i zlém) a v současnosti – v éře oslabování národních států Evropskou unií – to platí o to silněji. Německo je v dnešní Evropě určující silou, chce se mi dodat – opět. Tentokrát nikoli díky své vojenské síle, ale díky své velikosti (na evropské poměry), díky své ekonomické síle, díky své „nátuře“, díky své cílevědomosti a ambicióznosti. I díky své vnitřní poslušnosti.

Německo je dnes v Evropě hegemonelem (ač si to Francouzi pořád nechtějí přiznat), ale – naprosto nově – je i naším spojencem. Já bych pro upřesnění však řekl: formálním spojencem. **Ani členství v EU, ani v NATO (které nemá jasný cíl a smysl) totiž ani nezaručuje, ani nevyžaduje autentické spojení.** Členství v obou těchto organizacích neznamená rezignaci na vlastní národní zájmy. Ty mělo a má Německo od našich dosti odlišné, často konkurenční a protichůdné. A umí je prosazovat.

Německo špatně chápeme, protože mu nerozumíme. Kniha Aleše Valenty je prvním velkým českým příspěvkem k otevřenému a kritickému pohledu na dnešní Německo, zejména na jeho velmi specifický poválečný vývoj. Nejdříve v něm proběhla pomalá, povrchní a nedůsledná denacifikace, potom nastala – dlouho nedoceňovaná – neomarxistická skoro-revoluce Frankfurtské školy. Právě ta připravila klíčový okamžik – **využití nacistické minulosti jako odrazového můstku k transformaci viníka v učitele, v kazatele a ve vzor nás všech**. To je zcela mimořádný a pro Německo nepochybně úžasný úspěch. To se mu nikdy v minulosti nepodařilo. Aleš Valenta je k analýze tohoto zvláštního vývoje povoláním autorem. Jeho výrok, že je v dnešním Německu stále rozvíjena „Schuldstolz“ (pýcha z viny), je nadmíru výstižný.

Aleš Valenta mne před několika lety zaujal svými navýsost konzervativními texty, které jsem nacházel v různých internetových médiích. Když jsem ho osobně poznal, zaujal mne svou sečtělostí, svým nadhledem, ostrostí svého pohledu, svou neokázalou pracovitostí. Svou skromností, ale i svou neústupností. Strávil více než rok v našem Institutu – a pilně pracoval. Výsledkem toho je nejen tato kniha, ale i sborník jeho textů **„Jeden rok konzervativní publicistiky“** (IVK, publikace č. 33/2017) a řada článků. Aleš Valenta hledá hlubší ideové kořeny toho, co se dnes v Německu děje. Nezůstává na povrchu.

Je u nás v tomto ohledu naprostou výjimkou. České politické vědy (spíše „disciplíny“) dnešnímu Německu věnují jen malou pozornost. Texty, které produkují, jsou navíc výlučně popisné, nikoli analytické. Proto málo zajímavé. A už vůbec ne kritické ve smyslu přirozeného kritického myšlení badatele, který provádí hloubkové analytické soudy. A který není apologetem. Proto naše oficiální „německologie“ zůstává na povrchu. A často v nedůstojném předklonu.

Jde nám o poválečné Německo (ne o nové a nové variace na téma Hitlerova Německa). Samozřejmě nám jde o pochopení válečného traumatu Německa, ale více nám jde o vývoj následný. Aleš Valenta přesvědčivě ukazuje, že **je** následný vývoj něco navíc, něco nového, **něco specificky německého**, což je velmi netriviální závěr. Většina pozorovatelů současného Německa toto specifické podceňuje. Stále znovu je třeba připomínat, že je Německo nejen kolébkou nacismu (i když ne Hitlera, který se narodil pár kilometrů za německými hranicemi), ale i Marxe; kolébkou, která si Marxe – jak potvrdily letošní oslavy v Trevíru – stále hýčká. Obojí je v Německu, byť přetransformovaně, obsaženo – i agresivní extrémně levicové hnutí ANTIFA je mimo Německo nepředstavitelné.

Stále znovu se přesvědčuji o tom, že podceňujeme roli církve a církví v Německu. Moji přátelé v Německu mi to pořád připomínají. Aleš Valenta o tom má v knize hezkou kapitolu s názvem „Církev bez Boha“, neboť ty dnešní německé se podle něj „stále více transformují v polosekulární charitativní spolky“. Moralizování a okázalé milosrdenství jsou toho produktem.

Aleš Valenta vidí klíč k pochopení současného Německa a jeho poválečného vývoje ve zlomu, který nastal v šedesátých letech, v éře tzv. kulturní revoluce. To byla nepochybně zásadní výhybka. Jakkoli jsem s ním dlouho polemizoval o vhodnosti slova „kulturní“, neboť se mi zdá, že šlo a jde o více než kulturu, pomalu se s ním smírám. Mám za to, že **jde spíše o obecně civilizační než o úzce kulturní dimenzi**. Tento poněkud matoucí termín se však stále více ujímá. Skoro není možné ho obcházet, i když ještě poměrně nedávno byl obrat kulturní revoluce pro naše generace spojen výlučně jen s Maovou Čínou.

I slovo neomarxismus, které někteří autoři ve spojitosti s Německem užívají, je sporné. Souhlasím s Darylem McCannem (Quadrant, červen, 2018), že více než o neomarxistickou revoluci

jde v dnešním světě o revoluci „bohémskou“ (anglicky bohemian), v mé terminologii o revoluci levicových „kulturtrégrů“.

Aleš Valenta si rovněž všímá probíhající eroze německého konzervatismu. Základní problém vidí v transformaci CDU, která – zejména v dnešním merkelismu – provedla „úprk doleva“. Autor nám předvádí, že „v CDU došlo v éře Merkelové k tiché revoluci“. Posun doleva byl velmi výrazný a zcela evidentní. Vždy jsem říkal paní kancléřce, že mají v Německu dvě sociálnědemokratické strany, ale že jen jedna si to troufne přiznat. Posun k explicitní podpoře oné „bohémské“ revoluce je ještě větší. Se skutečným konzervatismem už nemá dnešní CDU nic společného.

S Německem jsme pevně provázáni, zejména ekonomicky. Nikdy v minulosti to tak silné nebylo. Pro nás je to – výlučně z ekonomického hlediska – v mnohém pozitivní, ale také v mnohém vysoce riskantní. Masivnímu ekonomickému příchodu Němců do naší ekonomiky jsme po listopadu 1989 ani nemohli (a mnozí ani nechtěli) bránit, protože jsme byli ekonomickými liberály, ale má to své vysoce problematické důsledky, nad kterými není možné zavírat oči.

A to ani nekomentuji Německo a masovou migraci, které se intenzivně věnujeme jinde. Německo je i v této věci v Evropě naprosto rozhodující zemí. V knize je tomu věnována významná kapitola.

Aleš Valenta napsal vynikající knihu, mnohým lidem bych ji předepsal jako povinnou literaturu, jako lék na jejich nemocné myšlení.

4. 7. 2018

# ÚVOD

---

Jsou to již více než dva roky, kdy na podzim 2015 Evropa s úžasem a namnoze i se zděšením přihlížela, jak německá vláda otevřela hranice a statisíce Syřanů, Iráčanů a Afghánců, jakož i těch, kteří se za ně vydávali, se valily Balkánem do střední Evropy. Z paměti současníků asi dlouho nevyvizí obrazy davů mladých sebevědomých muslimů, pochodujících jihovýchodní Evropou ve stopách někdejších tureckých nájezdníků a měnících se v německém a většinou evropského tisku jako zázrakem v nebohé matky s dětmi. Stejně tak nelze zapomenout, jak se německá kancléřka Merkelová nechávala dojímat pláčem malé Palestinky (ano, i děti byly mezi migranty) a ochotně se fotografovala se skupinkami utečenců. V těchto okamžicích se rodila specifická německá *Willkommenskultur*. Rodila se ve znamení potlesku, vítajícího na nádražích velkých německých měst přijíždějící migranty, ale i ve stínu médií zamlčovaného anebo skandalizovaného zoufalého odporu obyvatel jiných německých měst a vesnic proti invazi cizího hrozivého elementu. Mnohý zahraniční pozorovatel si tehdy kladl otázku: Jakým státem či jakou entitou je vlastně dnešní Německo? Kdo jsou Němci? Je možné pochopit počínání Angely Merkelové?

Na tyto problémy hledá odpověď také tato kniha, zabývající se německou politikou posledních dvaceti let. Můj intenzivní zájem o zemi našich západních sousedů probudila právě zmíněná migrační vlna, která uvrhla Evropu do nejhlubší krize od r. 1989/1990 a vyvolala u nás – zejména v alternativních internetových médiích – rozsáhlou diskusi o politice Německa, jeho identitě a chápání sebe sama. Zapojil jsem se do ní několika statěmi, uveřejněnými na portálu Neviditelný pes – nejprve jako soukromý

publicista a od července 2016 jako analytik Institutu Václava Klause.<sup>[1]</sup> S prohlubujícím se zájmem o příčiny a souvislosti německé politiky posledních desetiletí jsem si stále zřetelněji uvědomoval dvě skutečnosti: zaprvé schématický a zkreslený obrázek Spolkové republiky Německo v českých médiích a většinovém intelektuálním diskursu (což ovšem souvisí se stejně zkresleným vnímáním Západu a EU), zadruhé naprosto nedostatečný, ba téměř absentující *kritický* pohled na německou domácí politiku v odborném a akademickém prostředí České republiky.

Česká veřejnoprávní média, stejně jako naprostá většina novin a časopisů, referovala do vypuknutí migrační krize o Německu téměř výhradně jako o vzorové demokratické a liberální zemi.<sup>[2]</sup> Od té doby přibylo kritických hlasů, ale málokteré přesáhly téma migrace a jejich bezprostředních souvislostí. V obecném povědomí tak Německo stále zůstává zemí, od níž se nejen ČR, ale i většina ostatních evropských států může a má v mnohém poučit. A to nejen v tom, jak provádět úspěšnou ekonomickou a sociální politiku, ale hlavně jak docílit a udržet vysokou politickou kulturu. Je pravda, že Německo je proslulé stabilním politickým prostředím, které vynikne zvláště při srovnání s rozkladem standardních politických stran, jaký zažívá již celá desetiletí např. Itálie a jenž v roce 2017 v rámci prezidentských voleb postihl i Francii. Významnou předností německého politického systému je nepochybně propracovaná ústava, jakož i obsáhlá judikatura Spolkového ústavního

---

1 Tyto články byly otištěny v publikaci: Valenta, Aleš: *Jeden rok konzervativní publicistiky*. Praha, Institut Václava Klause, 2017.

2 Výjimku představovaly několik let Lidové noviny, v nichž Lenka Zlámalová a zejména Daniel Kaiser kriticky komentovali dění v Německu. D. Kaiser patrně jako první český novinář přinesl v listopadu 2010 rozhovor s Thilo Sarrazinem, krátce po vydání jeho první knihy *Deutschland schafft sich ab*. V současnosti se Kaiser věnuje německé problematice v týdeníku *Echo*.

soudu. Je nesporné, že Němci dovedli k vysokému stupni efektivity a stability federální systém, založený na souhře ústřední vlády a šestnácti spolkových zemí, do něhož bylo po r. 1990 navzdory všem potížím úspěšně začleněno pět nových zemí bývalé NDR. Rovněž je nesporné, že Německo se v poslední době těší – odhlédneme-li od kritiky nynějšího amerického prezidenta – vysokému a zřejmě rostoucímu renomé na mezinárodní scéně.

Téměř zcela mimo zorný úhel českých médií však zůstává skutečnost, že německá společnost platí za svou dlouhodobou politickou stabilitu vysokou cenu v podobě zglajchšaltování sdělovacích prostředků a politických stran, omezování svobodné politické soutěže a ideologizace veřejného prostoru.<sup>[3]</sup> Tyto pro svobodu a demokracii velmi neblahé tendence se odrážejí v pojmu *alternativlos* (nemající alternativu), který si v posledních letech německé elity velmi oblíbily a aplikují jej mimo jiné i na svou migrační politiku. Smyslem následujících řádek bude mimo jiné hledat vysvětlení tohoto specifického politického vývoje, jehož leckteré paralely můžeme sice vypořadovat i v dalších západních zemích, který však v tak markantní a zhuštěné podobě probíhá v současnosti pouze v Německu.

Obsahem mého textu je tedy podrobná analýza německé vnitřní politiky od r. 1998 do r. 2017. Jen v nejnútnejší míře přijde na přetřes německá zahraniční, evropská a obranná politika, což jsou ostatně témata, jež tvoří kostru zájmu české politologie o Německo. Rovněž hospodářské a sociální problémy budou připomenuty jen okrajově. S ohledem na problémy, zmíněné v předcházejícím odstavci, se budu naopak podrobněji zabývat proměnami německého

---

3 Ukázkou může být rozsáhlý rozhovor LN s bývalým českým atašé v Německu Tomášem Kafkou, v němž se tazateli i odpovídajícímu „podařilo“ vyhnout se širokým obloukem všem skutečným problémům dnešní SRN. *Němci jsou zajatci spokojenosti*. LN, 23. 9. 2017, s. 11.



historicko-politického paradigmatu v poválečné době, jejichž vliv na aktuální politické diskuse a způsob řešení politických problémů v SRN je naprosto zásadní. Kromě pojmu *alternativlos* je dalším velmi důležitým a frekventovaným slovem v dnešním Německu *Konsensus*. I v tomto případě považuji za nezbytné v úvodní části nastínit, jak s postupem času narůstala v německé politice obliba konsenzuálních řešení, za jakých okolností a s jakými dopady se tak dělo a nakolik byla idea konsenzu zabudována v samotném politickém systému a ústavě západního Německa.

Po těchto dvou obecných úvodních kapitolách a stručném shrnutí politického vývoje devadesátých let 20. století (*kap. III.*) bude v kapitole IV pojednáno o pěti vládách, které se v SRN vystřídaly v letech 1998–2017: dvě vlády sociální demokracie (SPD) a Zelených (tzv. rudo-zelená koalice pod vedením G. Schrödera) a tři vlády Angely Merkelové: velká koalice křesťanských demokratů (CDU) a bavorské Křesťansko-sociální unie (CSU) s SPD v letech 2005 až 2009, vláda CDU/CSU se svobodnými demokraty (FDP) v letech 2009–2013, a znovu velká koalice v letech 2013–2017. Těchto 19 let představuje z hlediska kontinuity politického směřování v německých poválečných dějinách svébytný úsek. Zatímco v důsledku všech dosavadních výměn u kormidla země mezi CDU/CSU a SPD (1969, 1982 a 1998) nastala vždy zřetelná revize politického a hospodářského kursu, po nástupu první vlády CDU/CSU v r. 2005 pokračovalo vše při starém. Jestliže v tomto případě by to bylo možné alespoň částečně vysvětlit pokračující přítomností sociálních demokratů ve vládě, pak v éře „pravicové“ koalice CDU/CSU a FDP po r. 2009, kdy nejenže trvá kontinuita, ale dochází dokonce k prohloubení trendů, započatých rudo-zelenou koalicí na konci tisíciletí, je příčinou zásadní proměna programu a charakteru CDU.

Právě z tohoto důvodu jsem zařadil Křesťanskodemokratickou unii mezi tři politické strany, jejichž vývoj by měl v kapitole

V. doložit, jak se ve sledovaném období měnila německá politika. V CDU došlo v éře Merkelové k tiché revoluci, jejíž hloubka a razance nemají obdobu v žádném jiném německém a zřejmě ani evropském poválečném politickém uskupení. Během 15 let se z křesťanské strany, hájící na konci 20. století sice již pouze nedůsledně a rozpačitě, ale přece jen pozůstatky politického konzervatismu, stala politicky (nikoli ekonomicky) výrazně levicová formace. Tato skutečnost vyplyne také z porovnání politických postojů CDU a strany Zelených, jejíž komplikovaná geneze a následné etablování se v německém stranickém systému tvoří druhou část kapitoly V. Třetí politickou stranou, jež byla do této části zařazena, je Alternativa pro Německo (AfD), o níž někteří její kritici tvrdí, že díky svým úspěchům v sérii zemských voleb v letech 2015–2017 proměnila politickou krajinu SRN. To je přehnané. Význam AfD tkví v něčem jiném. Její existence a úspěchy, nemyslitelné bez migrační krize z podzimu 2015, obnažily rub německé politické stability. Donutily totiž nejen její politickou konkurenci, nejen velikou většinu údajně nezávislých německých médií, ale i odbory, církve a nejrůznější spolky a občanská sdružení k tak vypjatě nepřátelským, místy až hysterickým reakcím, že se v jejich světle ona stabilita ukázala být antiliberální sterilitou progresivisticky do hloubky zideologizované německé společnosti. Proto je nezbytné výklad o AfD zaměřit nejen na její programový a personální vývoj a na její politické úspěchy a prohry, ale v nemenší míře také na charakter a intenzitu útoku, jimž byla od samého počátku v Německu vystavena.

Ve zbývajících kapitolách se budu zabývat německou podobou tzv. kulturní revoluce (*kap. VI.*) a migrací (*kap. VII.*). Kulturní revoluce znamená paradigmatický zlom v západoevropském intelektuálním vývoji, spojovaný zpravidla se studentskou revoltou roku 1968 a vedoucí v průběhu času k fundamentální politické,

společenské a morální proměně nejen Německa, ale celého Západu. (Blíže k pojmu *kulturní revoluce* v úvodu ke kapitole VI.) Její součástí je mj. feminismus (VI. 1.) a politická korektnost, pováživě omezující svobodu tisku (VI. 2.) a společenských věd (VI. 3.). V samostatné podkapitole budou pojednány změny politického vzdělávání v Německu (VI. 4.). V oddíle VI. 5. se budu zabývat politickým působením německých církví, které se stále více transformují v polosekulární charitativní spolky, pěstující intenzivní *Willkommenskultur*. Tématem poslední, sedmé kapitoly jsou důsledky masové migrace pro demografickou, politickou, bezpečnostní a náboženskou situaci Německa.

K práci na tomto textu jsem se připravoval téměř dvouletým soustavným sledováním německých médií a studiím historické a politicko-filozofické literatury. V důsledku výše připomenutého zglajchšaltování je v současnosti německý mediální a společenskovědní diskurs ostře rozpolcen. Na jedné straně se nachází provládní, početně a objemově drtivě převažující hlavní proud, zastávající levicově liberální progresivistická stanoviska, na druhé straně výrazně menšinový, nicméně aktivní okruh intelektuálů a novinářů, kteří se vesměs hlásí k pravicově liberální a konzervativní orientaci. Jsem přesvědčen o tom, že celistvý obraz dnešní politické situace v SRN může vzniknout pouze na základě znalosti a kritické reflexe obou těchto pólů.<sup>[4]</sup>

---

4 Z publicistických zdrojů sleduji deníky *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, *Süddeutsche Zeitung* a *Die Welt*; (levicové) týdeníky *Der Spiegel* a *Die Zeit*, jejichž zásadní názorovou, byť co do nákladu a vlivu neporovnatelnou oponenturu reprezentuje konzervativní týdeník *Junge Freiheit*. Z periodik nutno ještě zmínit měsíčníky *Cicero*, který je dostupný v knihovně Goethe-Institutu v Praze, a *Tichys Einblick*, jehož online verze nabyla papírové podoby od ledna 2017. Z veřejnoprávních médií pravidelně sleduji zpravodajství německého rozhlasu (*Deutschlandfunk*).

Produkce německé politologie po r. 1950 je nesmírně rozsáhlá. Při jejím studiu je ovšem nutno mít na vědomí, že byla od počátku – pod vlivem Spojenců, zejména Američanů – koncipována jako součást (pře)výchovy Němců k demokracii v podobě tzv. *Demokratieforschung*, tedy bádání o teorii a praxi demokracie, což zahrnovalo na předním místě studium příčin vzniku a vítězství nacionálního socialismu v Německu.<sup>[5]</sup> Základní informace o politickém a stranickém systému SRN poskytují klasické, opakovaně vydávané studie Klausa von Beymeho a Ulricha von Alemanna.<sup>[6]</sup> Z nejnovějších souhrnných prací o dějinách Spolkové republiky jsou v českém překladu k dispozici syntetické práce E. Wolfruma a E. Jäckela.<sup>[7]</sup> Z nepřehledné řady pamětí a biografí jsem se zaměřil na osobnosti, jež formovaly a formují politiku SRN v posledním čtvrtstoletí.<sup>[8]</sup>

- 
- 5 Stručný přehled vývoje a současného stavu *Demokratieforschung* podává Bierling, Stephan: *Zurück zu den Wurzeln. Politikwissenschaft als Demokratiewissenschaft*. Die politische Meinung, březen/duben 2017, č. 643, s. 46–50. Srov. též Fiala, P.: *Německá politologie*. Brno 1995. O problematice, principiálně propagandistické účelovosti německého „bádání o demokracii“ a jeho „státu nepřátelském sklonu“ (*staatsfeindlicher Ansatz*) podnětně Thorsten Hinz v *Junge Freiheit*, č. 34, 18. srpna 2017, s. 14.
  - 6 Beyme, Klaus von: *Das politische System der Bundesrepublik Deutschland. Eine Einführung*. 10. vydání. Vs Verlag 2004; Alemann, Ulrich von: *Das Parteiensystem der Bundesrepublik Deutschland*. Bonn 2000. Z obecných a teoretických studií dále např. Jäckel, Eberhard – Möller, Horst – Rudolph, Hermann: *Von Heuss bis Herzog. Die Bundespräsidenten im politischen System der Bundesrepublik*. Stuttgart 1999; Hesselberger, Dieter: *Das Grundgesetz. Kommentar für die politische Bildung*. Bonn 2000. Z české produkce srov. studie Martina Jeřábka *Srovnání politických systémů Německa a Rakouska*. Plzeň 2010, a Petra Fialy *Politický systém Spolkové republiky Německo*. Brno 1994.
  - 7 Wolfrum, Edgar: *Zdařilá demokracie: dějiny Spolkové republiky Německo od jejích počátků až po dnešek*. Brno 2008; Jäckel, Eberhard: *Německé století: historická bilance*. Praha 2004.
  - 8 Např. Gauck, Joachim: *Vzpomínky. Zima v létě. Jaro na podzim*. Praha 2013; Herres, Volker – Waller, Klaus: *Der Weg nach oben. Gerhard Schröder: eine politische Biographie*. München 1998; Schröder, Gerhard: *Entscheidungen*.

Z mnoha speciálních studií lze na tomto místě odkázat pouze výběrově na několik titulů.<sup>[9]</sup> Rovněž k důležitému tématu dějin idejí, vyrovnávání se s nacismem a klíčovému roku 1968 vzniklo obrovské množství literatury, včetně několika původních českých titulů, z nichž vyniká text Aleše Urválka o komplikovaném zápase německé literatury a historicko-politické esejistiky s nacionálně socialistickou minulostí.<sup>[10]</sup>

Přímo obsesivní pozornost věnuje německý politologický a společenskovědní výzkum (krajní) pravici, jež na sobě nese od doby nacismu stigma antisemitismu a rasismu, jakož i – dle všeobecného přesvědčení vládnoucích německých elit – cejch nepotlačitelného sklonu k těmto zhoubným ideologiím. Je to dáno jednak zmíněným

---

*Mein Leben in der Politik.* Hamburg 2006; Kohl, Helmut: *Mein Tagebuch, 1998–2000.* Droemer 2000; Rollová, Evelyn: *Die Erste: Angela Merkels Weg zur Macht.* Rowohlt Taschenbuch Verlag 2005.

- 9 Egle, Christoph – Ostheim, Tobias – Zohlhöfer, Reimut (Hrsg.): *Das rot-grüne Projekt. Eine Bilanz der Regierung Schröder.* Wiesbaden 2003; Wilke, Jürgen: *Die Mediengeschichte der Bundesrepublik.* Bonn 1999; Czada, Roland – Wollmann, Hellmut (Hrsg.): *Von der Bonner zur Berliner Republik. 10 Jahre Deutsche Einheit.* Wiesbaden 2000, což je sborník obsahující několik zajímavých studií k tématu německého sjednocení; Lüdger, Volmer: *Die Grünen. Von der Protestbewegung zu einer etablierten Partei – eine Bilanz.* b.r.; Langguth, Gerd (Hrsg.): *In Verantwortung für Deutschland. 50 Jahre CDU.* Köln 1996. Bender, Justus: *Was will die AfD? Eine Partei verändert Deutschland.* Pantheon 2017. Ostatní použité tituly jsou uvedeny v soupisu literatury.
- 10 Výběrově: Albrecht, Clemens a kol.: *Die intellektuelle Gründung der Bundesrepublik. Eine Wirkungsgeschichte der Frankfurter Schule.* Frankfurt am Main 1999; Grube, Frank – Richter, Gerhard: *Die Utopie der Konservativen. Antworten auf Helmut Schelskys konservatives Manifest.* München 1974; Valenta, Martin: *Revoluce na pořadu dne. Kritická teorie frankfurtské školy a její recepce v německém protestním levicovém hnutí šedesátých let dvacátého století, Frakci Rudé armády a německé straně Zelených: diskursivní analýza.* Praha 2011; Walser, Martin: *Über Deutschland reden.* Suhrkamp 1989; Urválek, Aleš: *Vyměřování Německa: promluvy o podstatě německví.* Brno 2015; týž: *Dějinné mezníky ve světle německých výkladů. Úvodní studie k eseji Botho Strauße.* Aluze č. 1–3, rok 2003, s. 86–103.

poválečným nasměrováním společenských věd, ale také výrazným levicovým obratem, který se od 60. let odehrál v německé sociologii a politologii.<sup>[11]</sup> Bedlivému zkoumání je proto podrobována i tzv. nová pravice, intelektuální směr v SRN, který se od 80. let snaží rehabilitovat a oživit slábnoucí a na okraj, resp. za okraj politicky přijatelného názorového koridoru vytlačovanou národně konzervativní ideologií.<sup>[12]</sup> Se stejným zanícením, tentokrát ale většinou pozitivně orientovaným, se němečtí badatelé (a novináři) v posledních letech věnují tématu migrace a změnám, které v Německu způsobuje.<sup>[13]</sup>

V opozici proti dominantnímu levicově liberálnímu společenskovědnímu proudu stojí dvě skupiny autorů. A to jednak solitéři, kteří se vzepřeli politické korektnosti, zglajchšaltování médií a „příkázanému“ multikulturalismu, a jednak autoři, kteří patří k nové pravici a mají často blízko k Alternativě pro Německo. K prvním patří zejména sociální demokrat Thilo Sarrazin, jehož

- 
- 11 Fundamentální analýzu vývoje společenských věd v poválečné SRN provedl Schelsky, Helmut: *Die Arbeit tun die anderen: Klassenkampf und Priesterherrschaft der Intellektuellen*. Opladen 1975. Výňatek z jiné Schelského práce na toto téma vydal Občanský institut v r. 2006 pod názvem *Jak odstranit systém. Strategie dlouhého pochodu institucemi*.
  - 12 Srov. např. Weißmann, Karlheinz: *Alles was recht(s) ist. Ideen, Köpfe und Perspektiven der politischen Rechten*. Berlin 2000. Historik Weißmann patří sám k důležitým postavám nové pravice. Z levicového, tj. oficiálního stanoviska k tématu nejnověji Weiß, Volker: *Die autoritäre Revolte. Die neue Rechte und der Untergang des Abendlandes*. Klett-Cotta 2017.
  - 13 Např. Münkler, Herfried – Münklerová, Marina: *Die neuen Deutschen. Ein Land vor seiner Zukunft*. Berlin 2016; Jakob, Christian: *Die Bleibenden. Wie Flüchtlinge Deutschland seit 20 Jahren verändern*. Berlin 2016. Naprushkina, Marina: *Neue Heimat? Wie Flüchtlinge uns zu besseren Nachbarn machen*. Berlin 2015; Marg, Stine – Trittelová, Katharina – Schmitz, Christopher – Koppová, Julia – Walter, Franz: *No Pegida. Die helle Seite der Zivilgesellschaft?* Bielefeld 2016. Není asi potřeba zdůrazňovat, že výzkum v této oblasti je spolkem i zeměmi bohatě dotován.

knihy *Deutschland schafft sich ab* (Jak dáváme svou zemi všanc), kritizující přistěhovaleckou a azylovou politiku Německa, se dnes již zařadila k mezníkům v nejnovějších intelektuálních dějinách SRN. Dále sem řadím bývalého člena SPD Heinze Buschkowského a někdejšího starostu berlínské čtvrti Neukölln, televizního redaktora Wolfganga Herlese a mediálního analytika Uwe Krügera.<sup>[14]</sup> K okruhu nové pravice náležejí převážně autoři, publikující ve třech malých nakladatelstvích *Antaios*, *Kopp Verlag* a *Junge Freiheit Edition*. Je pro dnešní německou realitu smutně typické, že pokud někomu vyjde kniha v jednom z těchto tří nakladatelství, dostává se fakticky do pozice *disidenta* se všemi profesními a lidskými důsledky. (Disidenty v tomto smyslu jsou také všichni členové AfD.)<sup>[15]</sup> Produkce těchto nakladatelství sahá od kritického vyrovnávání se s konkrétními negativními jevy dnešního Německa (azylový průmysl, potlačování svobody slova, levicový

- 
- 14 Mediální a politický mainstream se Sarrazina po vydání knihy *Deutschland schafft sich ab* pokusil společensky i lidsky zničit, ale ohlas knihy byl tak mimořádný, že se mu to nezdařilo. Na přímý pokyn Merkelové byl však Sarrazin vyhozen z představenstva Spolkové banky. Buschkowsky, který působil ve zmíněné berlínské čtvrti mnoho let jako starosta, došel ve svém bestselleru *Neukölln ist überall*. Ullstein 2012 (5. vydání) k závěru, že fanatický multikulturalismus rudých elit, které již desítky let ovládají největší německé město, přivodil vznik paralelní turecko-arabské společnosti, jež je obtížně vzdělavatelná, parazituje na sociálních dávkách a tíhne k vytváření kriminálních gangů. V červenci 2016 Buschkowsky odešel z SPD na protest proti její „islámské“ politice. Wolfgang Herles (*Die Gefallsüchtigen. Gegen Konformismus in den Medien und Populismus in der Politik*. Knaus 2015) analyzoval příčiny mediální servility vůči vládě CDU. Uwe Krüger (*Mainstream. Warum wir den Medien nicht mehr trauen*. C. H. Beck 2016) se zabýval příčinami rostoucí nedůvěry Němců vůči televizi a novinám.
- 15 Politicky nejvíce napravo se nachází Antaios, který je spojen s Institutem pro státní politiku (*Institut für Staatspolitik*), založeném Götzem Kubitschekem a Karlheinzem Weißmannem v r. 2000. K AfD má nejbližší týdeník a nakladatelství *Junge Freiheit*.

extremismus, paralelní společnosti, kriminalita migrantů a přistěhovalců, ztráta národní nezávislosti) až po obecněji založené texty, pátrající po základních příčinách nynějšího stavu německé společnosti, považovaného za hluboce krizový.<sup>[16]</sup>

Nekritičnost a povrchnost českého zpravodajství, týkajícího se německých politických poměrů, má několik příčin. Zaprvé zřejmě stále přetrvávající komplex „žáčka“ v učebně demokracie, kde Československá, resp. Česká republika zasedla na počátku 90. let před své (západo)německé, francouzské a další západní mentory. Zadruhé komplex české malosti vůči světovému exportnímu šampionu s demograficky osminásobnou a ekonomicky třináctinásobnou převahou, na němž je český národ hospodářsky silně závislý. S tím souvisí slabost, ba servilita české politiky posledních let vůči Německu.<sup>[17]</sup> Třetím důvodem, s oběma předcházejícími úzce souvisejícím, je nekritický přístup české politikologie k německým vnitřním poměrům, který musí zarazit každého, kdo se začne Německem soustavněji a nepředsudečně zabývat.

---

16 Z produkce nakladatelství Antaios: Kleine-Hartlage, Manfred: *Die liberale Gesellschaft und ihr Ende. Über den Selbstmord eines Systems* (2015); též: *Warum ich kein Linker mehr bin* (2012). Institut für Staatspolitik mimoto vydává sešity na aktuální témata v rámci tzv. Vědecké řady (*Wissenschaftliche Reihe*); z posledních např. *Die Flüchtlingsindustrie. Wer in Deutschland von der Masseneinwanderung profitiert* (sešit č. 27, 2015) nebo *Der Weg in den Mainstream. Wie linke Journalisten den Ton angeben.* (sešit č. 29, 2016). Kopp Verlag: Jung, Christian – Groß, Torsten: *Der Links-Staat* (bez roku); Schubert, Stefan: *No-go-Areas. Wie der Staat vor der Ausländerkriminalität kapituliert* (bez roku); *Junge Freiheit Edition* např. Weißmann, Karlheinz: *Rubikon. Deutschland vor der Entscheidung* (2016); Hinz, Thorsten: *Die Psychologie der Niederlage. Über die deutsche Mentalität* (2010); Rohbohm, Hinrich: *Merkels Maske. Kanzlerin einer anderen Republik* (2017).

17 Za její persofinikaci lze považovat státního tajemníka pro evropské záležitosti Sobotkovy vlády z let 2015–2017 Tomáše Prouzu.



Česká politická věda zkoumá především evropskou, zahraniční a bezpečnostní strategii SRN. Projevuje se zde nepochybně, tak jako mnohde jinde, neblahý vliv dotační politiky Evropské unie, zaměřené primárně na studium europolitiky a podporující projekty, směřující k pozitivnímu hodnocení evropské spolupráce a vnitřních poměrů v jednotlivých členských zemích EU. Je pochopitelné, že politologie malých zemí klade větší důraz na znalost zahraniční, a nikoli vnitřní politiky svých sousedů, zvláště pokud je na nich tak závislá jako ČR na Německu. Přesto se domnívám, že z hlediska českých národních zájmů je absence kritického posuzování německé vnitřní politiky na pováženou. A to v neposlední řadě proto, že spory a diskuse, které se odehrávají v domácí politice daného státu, se vždy podstatným způsobem odrážejí v jeho politice zahraniční.

Studiu německých poměrů se u nás po r. 1990 věnuje nejvíce Ústav mezinárodních vztahů (UMV), politologický ústav brněnské filozofické fakulty a Fakulta sociálních věd UK v Praze. Pracovníci UMV vydali v posledních letech dvě obsáhlé kolektivní publikace, v nichž nejvíce prostoru zabrala německá zahraniční a evropská politika.<sup>[18]</sup> Poněkud pestřejší je skladba článků o Německu v měsíčníku UMV *Mezinárodní politika*.<sup>[19]</sup> Platí nicméně shora uvedená teze, že skoro všechny příspěvky jsou popisné, nezřídka přejímající německý úhel pohledu.<sup>[20]</sup> Nejčastěji se *Mezinárodní*

---

18 Handl, Vl. – Hon, Jan – Pick, Otto a kol. *Vztahy Spolkové republiky Německo ke státům střední Evropy od r. 1990*. Praha 1998; Handl, Vl. (ed.): *Německo v čele Evropy? SRN jako civilní mocnost a hegemon eurozóny*. Praha 2011.

19 Od r. 2013 vychází pouze v elektronické podobě.

20 Za přímého obhájce německých zájmů lze označit novináře Jaroslava Šonku. Srov. např. jeho stať *Německo a sebevědomí* v „Mezinárodní politice“, 2009, č. 10. Naopak kriticky se k německé politice vyslovili Alexandr Tomský (otázka národních zájmů, 2010, č. 5) a Miloslav Bednář (zahraniční politika sjednoceného Německa, 2010, č. 10).

*politika* vyjadřovala k výsledkům německých parlamentních, prezidentských či zemských voleb. Za posledních patnáct let byly nejobsáhleji komentovány volby z r. 2005, kdy se dostala po sedmi letech opět k moci CDU.<sup>[21]</sup> Dalšími vícekrát traktovanými tématy se staly postoje české populace k Německu a otázka sudetských Němců.<sup>[22]</sup> Celkově nejpilnějším přispěvatelem na téma Německo v *Mezinárodní politice* byl v poslední dekádě germanista, sociolog a politolog Lukáš Novotný.<sup>[23]</sup>

V rámci brněnské politologie se německé politice, resp. politologii v 90. letech věnoval nejvíce Petr Fiala.<sup>[24]</sup> Na stránkách *Politologického časopisu*, jež Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně vydává od r. 1994 (od 2014 anglicky třikrát ročně), se do vzniku přítomného textu objevilo celkem 10 článků o politických poměrech ve Spolkové republice Německo.<sup>[25]</sup> Z nich je možno pouze jeden, pocházející však od německého autora,

- 
- 21 Po neobyčejně servilním úvodu, v němž nepodepsaný autor (-ři?) tvrdí, že již od časů Masaryka nám němčina (!) a německé zvyklosti pomáhají emancipovat se od českého Kocourkova a českého Hulvátova, následuje rozbor výsledků voleb z pera Vl. Handla, stať D. Kaisera o SPD, kolektivní článek o zakládání muzea českých Němců v Ústí nad L., příspěvek P. Holuba o vlivu Německa na českou politiku, stať L. Novotného o xenofobii v SRN a konečně rozhovor s prvním velvyslancem Československa, resp. ČR v Německu po r. 1989 Jiřím Grušou.
  - 22 Srov. např. článek Miroslava Stanika, rekapitulující zpravodajství o sudetoněmeckých dnech z let 1992–2004 na stránkách *Hospodářských novin. Mezinárodní politika*, 2008, č. 9.
  - 23 Za nejzajímavější považuji jeho stať o působení státních agentů v Národně demokratické straně Německa (NPD). Srov. L. Novotný, *Německá diskuse o zákazu NPD*. *Mezinárodní politika*, 2012, č. 1, s. 26–27. V r. 2014 vydal L. Novotný populárně laděnou práci *Spolková republika Německo*.
  - 24 Studie P. Fialy srov. v pozn. č. 5. a 6.
  - 25 Mimoto zde v č. 4/2007 Jiří Navrátil otiskl teoretickou stať *Dialektika vzpoury. Proměny konceptu sociálních hnutí v politické teorii Frankfurtské školy*.

označit za kritickou reflexi politických poměrů v SRN.<sup>[26]</sup> Autoři ostatních, vesměs popisně laděných příspěvků si zvolili za téma politický extremismus v Německu,<sup>[27]</sup> bezpečnostní politiku německých politických stran<sup>[28]</sup>, resp. komunální a evropskou politiku.<sup>[29]</sup> Pokud jde o Fakultu sociálních věd UK, odtud vzešly v posledních letech monografie o německém federalismu a regionalismu a programovém vývoji CDU v 70. letech.<sup>[30]</sup>

Poměrně značnou pozornost věnuje či spíše věnoval německým poměrům časopis *Střední Evropa*, ideově souznějící již od svých samizdatových časů s CSU, resp. CDU, a sudetoněmeckým landsmanšaftem. Do r. 2014 vycházel několik let s finanční podporou *Konrad-Adenauer-Stiftung*, nadace blízké německé Křesťanskodemokratické unii. Po r. 2000 se ve *Střední Evropě* častěji objevovaly překlady z německého dvouměsíčníku *Die Politische Meinung*, vydávaného zmíněnou nadací a tlumočícího názory z okruhu

- 
- 26 Wolfová, Tanja: *Is the Alternative for Germany Really Right-Wing Populist?* *Politologický časopis* č. 2/2016, s. 150–163.
- 27 Miroslav Mareš se zabýval tématem *Deutsche Volksunion* (DVU) a její účasti ve volbách do hamburského zemského sněmu (1997, č. 3) a nejnověji (4/2013) soudobým výzkumem extremismu v Německu. Lukáš Novotný publikoval v č. 1/2008 článek *Současný levicový politický extremismus v Německu*.
- 28 Zdeněk Kříž z Vojenské akademie v Brně otiskl v č. 4/2001 stať o bezpečnostní politice CDU/CSU a strany Zelených, v č. 2/2002 se zabýval bezpečnostní politikou Německa za vlády koalice SPD-Zelení.
- 29 Stanislav Balík se v č. 2/2002 zabýval obecními volbami a Vrat. Havlík s Vitem Hlouškem výzkumem komunální a lokální politiky v německé politologii (č. 1/2012). Jan Ryjáček napsal zajímavý článek o tom, jak se i německý Bundestag stává pouhým přívěskem EU (*Evropeizace německého parlamentu*, č. 2/2007), a Michal Vít s Petrem Kaniokem přispěli stať *Rozšíření EU z pohledu CDU/CSU*, č. 1/2011.
- 30 Mlsna, Petr et alii: *Německá centra – německé periferie: federalismus, regionalismus, subsidiarita*. Praha 2010; Picka, Ondřej: *Druhá verze Berlínského programu z r. 1971 – konec Adenauerovy CDU?* Praha 2012.

CDU.<sup>[31]</sup> Dlužno říci, že některé z těchto přeložených článků patří k tomu nejkritičtějšímu, co u nás po r. 1990 o Německu vyšlo.<sup>[32]</sup> V r. 2013 uveřejnil Lukáš Novotný ve *Střední Evropě* obsáhlý článek „Turci v Německu“, věcně posuzující 50 let německé cizinecké a integrační politiky.

Z časopisů zbývá připomenout *Politologickou revue*, vydávanou dvakrát ročně Českou společností pro politické vědy (od r. 2015 v angličtině), a revue *Kontexty* (od r. 2009). V obou případech je téma německé (vnitřní) politiky zcela okrajové. *Politologická revue* otiskla za 23 let (1994–2016) pouhé čtyři statě, týkající se Německa,<sup>[33]</sup> a v *Kontextech*, resp. jejich předchůdcích *Proglas* (1994–2002) a *Revue Politika* (2003–2008), je situace obdobná.<sup>[34]</sup> V rámci tohoto

31 Po určitou dobu vycházela *Střední Evropa* dokonce s podtitulem *Die Politische Meinung*, takže se vlastně jednalo o jakousi dílčí českou mutaci tohoto německého časopisu. Několik čísel vyšlo také s podporou Česko-německého fondu budoucnosti.

32 V r. 2000 otiskla *Střední Evropa* dvojí nemilosrdné zúčtování Klause Hornunga s politickou realitou SRN za vlády Schröderovy rudo-zelené koalice: *Political Correctness nebo politická svoboda – nebezpečí neototalitní diktatury smýšlení* (č. 103/2000, říjen), a *Totální stranický stát v krizi. Pomůže více přímé demokracie?* (č. 98/2000). V č. 128 z r. 2007 podrobil profesor státního práva Josef Isensee ostré kritice německý multikulturalismus ve statí *Přímluva za kulturu společenství*.

33 Hlaváč, Jan: „Nová pravice“ v Německu. *Politologická revue*, č. 2, 1997; Švihlíková, Ilona: *Německé volby do Spolkového sněmu. Politologická revue* č. 2, prosinec 2009. V r. 2000, č. 2, uveřejnil Rüdiger Kipke stať o stavu vyrovnávání rozdílů mezi západním a východním Německem deset let po sjednocení. V č. 2001/1 vyšla studie Daniela Totha a Mariany Tothové o německém politickém mysliteli Carlu Schmittovi.

34 Výjimku představuje důležitá stať českého exulanta v Německu Aleše Novotného *Azylová absurdita*, která vyšla v *Proglasu* na pokračování v č. 2–3/1993. Autor názorně popsal skandální azylovou praxi v Německu, kde již počátkem 90. let udávali tón levicovní soudci a politici. Později se objevovaly spíše nahodilé glosy, jako např. Fištejn, Jefim: *Trable paní Merkelové*, *Revue Politika* 6–7/2006, s. 1–3. V *Kontextech* č. 1/2016 byl zveřejněn pozoruhodný rozhovor

průřezu, jenž si nikterak nečiní nárok na úplnost, zbývá připomenout dvě novější monografie o bezpečnostní strategii Spolkové republiky od Zdeňka Kříže a Jana Ryjáčka.<sup>[35]</sup>

Závěrem považuji za potřebné připojit několik metodologických a terminologických poznámek. Předložený text se pohybuje na pomezí eseje a analytické studie, přičemž kombinuje chronologický výklad s problémově orientovanými kapitolami a poměřuje německou politickou realitu dvěma stěžejními principy: svobodou a zdravým rozumem.<sup>[36]</sup> Jako takový není neutrální, nýbrž vyhraněně kritický k úpadku obou těchto hodnot v dnešním Německu, který považuji za empiricky prokazatelný. V tomto smyslu půjde o *demytologizaci* politiky státu, již česká média interpretují v jednoznačně pozitivním, leckdy dokonce oslavném duchu („Německo, náš vzor“), a o pokus ukázat tuto politiku v *reálném* světle. O tom, že zdravý rozum a normálnost jsou stále více na překážku, názorně svědčí německé publikace z poslední doby, které nesou názvy

---

s polským znalcem Německa Markem Cichockým *Němci žijí s faustovským komplexem*. V r. 2017, č. 1–2, vyšla v *Kontextech* na pokračování studie A. Valenty *Jürgen Habermas a levicový obrat v poválečném Německu*.

- 35 Kříž, Zdeněk: *Německá bezpečnostní politika v militární dimenzi. Politické souvislosti, průběh a důsledky reformy Bundeswehru v letech 1998–2002*. Brno 2003; Ryjáček, Jan: *Spolkový sněm a nasazení ozbrojených sil v zahraničí*. Praha 2012.
- 36 Vysvětlit, co je zdravý rozum, je dnes, kdy se výuka humanitních disciplín na západních i některých našich univerzitách změnila do značné míry v propagandu čirého nerozumu, je nesnadné. Ostatně se nejedná o politologickou kategorii, již by bylo možno definovat. Jsem nicméně přesvědčen, že každý normální (!) člověk se ve svém životě zdravým rozumem řídí, aniž by třeba dokázal říci, co to vlastně je. Nejlépe asi poslouží příklady: Zdravý rozum ztratil každý, kdo tvrdí, že žena se ženou nerodí, nýbrž stává; kdo tvrdí, že vyjma biologických diferencí jsou si muži a ženy naprosto rovni; kdo děti s těžkou poruchou schopnosti učit se umístí v rámci tzv. inkluze do jedné třídy s dětmi normálně vzdělavatelnými apod.

typu „Německo smyslů zbavené“, „Německo patří na [psychoanalytikovu] pohovku“, „Německo na cestě do blázince“ apod.<sup>[37]</sup> Celá řada rozhodnutí, přijatých v SRN ve sledované době, bude proto podrobena kritice nikoli na bázi pseudovědeckého aparátu současné politologie, operujícího s „aktéry“, „eticko-politickým sebeporozuměním občanů“, „participací“, „intersubjektivní solidární soudržností“ či „komunikativní etikou“, ale z pohledu obyčejného „selského“ rozumu neboli *common sense*. Lze to nazvat i kritikou, vedenou z pozic tradičního politického konzervatismu.

Za ústřední hodnotu svobodné společnosti považují svobodu myšlení a veřejného projevu. Jen ten, kdo smí svobodně a bez obav z následků veřejně vyjadřovat svůj názor, se nebojí svobodně a nezávisle myslet o čemkoli. Jakmile se někde v průběhu tohoto procesu objeví v lidském vědomí obava, zda určitá myšlenka či nahlas vyřčená anebo napsaná věta nezpůsobí jejich původci potíže, rodí se (auto)cenzura a nastává soumrak svobodné společnosti, jenž může být zpočátku téměř „neviditelný“ a může se odehrávat velmi pomalu. Z tohoto zorného úhlu vypadá situace nejen v Německu, ale i na celém Západě, v posledních desetiletích tristně. Spolková republika Německo se již delší dobu jeví jako stát, v němž dominující levicový progresivismus systematicky potlačuje názorovou pluralitu. Jistě, v Německu je stále možné mluvit a projevat se na veřejnosti svobodně, ale mívá to následky. (Srov. kap. VI.) Proto považuji za potřebné průběžně odkazovat ke zjevným analogiím mezi politickou situací v dnešní SRN a v bývalých komunistických

---

37 Pirinçci, Akif: *Deutschland von Sinnen. Der Irre Kult um Frauen, Homosexuelle und Zuwanderer*. (Německo smyslů zbavené. Bláznivý kult žen, homosexuálů a přistěhovalců). Leipzig 2014; Henkel, Hans-Olaf – Starbatty, Joachim: *Deutschland gehört auf die Couch* (Německo patří na [psychoanalytikovu] pohovku). Berlin 2016; Voss, Burkhard: *Deutschland auf dem Weg in die Anstalt* (Německo na cestě do blázince). Münster 2015.

státech. A to tím spíše, že dnešní mladá generace komunismus už z vlastní zkušenosti nezná a snadno si může pod vlivem médií osvojit přesvědčení, že to, co se děje v Německu, resp. na Západě (tj. ostatně namnoze i v ČR), je v politice a veřejném životě standardní a normální a nemá s poměry v totalitním systému zhora nic společného.

Kritikou glajchšaltující politické korektnosti se již zabývalo více autorů, ale za nejdůležitější považuji Sarrazinovu knihu *Terorctnosti – o hranicích názorové svobody v Německu*. Jsem ostatně přesvědčen, že znalost celého Sarrazinova díla je nezbytným předpokladem pro každého, kdo se hodlá německou politikou vážně zabývat.<sup>[38]</sup>

V oblasti terminologie se přidržuji tradičních pojmů pravice, levice, konzervatismus, socialismus a liberalismus. Pojem liberalismus, liberální používám ve významu levice, levicový, což odpovídá posunu, který tato kategorie doznala od 60. let 20. století. V téže době se začal rozdíl mezi pravicí a levicí přesouvat z hospodářské do společenské a obecně kulturní sféry. Dnes sice stále platí, že pravice by měla prosazovat nižší zdanění, ale především by se měla zasazovat o tradiční morální a společenské hodnoty jako jsou národ, stát, rodina, kulturní soudržnost, společenské a náboženské tradice. Naopak levice si vepsala do štítu kromě vysokého zdanění majetnějších občanů multikulturalismus, práva menšin, zejména tzv. sexuálních, relativizaci morálních hodnot, podporu masové migrace a étos světoobčanství. Pokud by měl být tento

---

38 Kromě dvou již zmíněných se jedná o publikace: *Evropa euro nepotřebuje. Jak nás politické vizionářství zavedlo do krize*. Praha 2013, a *Wunschdenken. Europa, Währung, Bildung, Einwanderung – warum Politik so häufig scheitert*. München 2016 (Česky vydala v r. 2017 Academia pod názvem *Přání otcem myšlenky: Evropa, měna, vzdělanost, přistěhovalectví: proč politika tak často selhává.*).

střet maximálně zjednodušen, pak tedy jde o zápas mezi (praviceovou) obranou svobody a tradičních hodnot na jedné a (levicovou) preferencí rovnosti a permanentním, pokrokem zaštitěným atakováním tradičních hodnot, resp. jejich pozůstatků, na druhé straně.

V průběhu několika posledních desetiletí klasická (liberální) pravice na Západě prakticky vymizela. Někdejší pravicové strany jako CDU, francouzští republikáni (bývalí gaullisté) či britští konzervativci podlehly tlaku médií a levicových intelektuálů a osvojily si aktivistické a progresivistické postoje. Jestliže někdo podporuje kvóty pro ženy a menšiny nebo sňatky homosexuálů, je levičák a je naprosto lhostejné, zda ho tisk ze setrvačnosti nebo z jiných důvodů nadále označuje za „konzervativce“. Některá tradiční pravicová témata nakonec převzaly strany typu rakouských Svobodných (FPÖ), francouzské Národní fronty, britské strany pro nezávislost Spojeného království (UKIP) nebo Alternativy pro Německo (AfD), jež hlavní (levicově liberální) mediální proud automaticky ocejoval jako krajně pravicové a extremistické ve snaze zpochybnit jejich demokratickou legitimitu. Ve skutečnosti je nutno hledat – optikou zdravého rozumu viděno – projevy extremismu především na levici politického spektra. Současné Německo je jejich bohatou studnicí.

Bývaly doby, kdy na Západě demokratičtí politici sklízeli potlesk, když zopakovali údajný Voltairův výrok adresovaný názorovému odpůrci: nesouhlasím s vámi, ale budu se vždy bít za to, abyste mohl svůj názor hlásat veřejně. Dnes Západ dospěl do stadia, v němž tuto klasickou liberální devízu nahradila zabsolutizovaná politická korektnost s evidentním totalitním nárokem na jedinou možnou pravdu, takže by bylo korektní hovořit o bývalém Západu či „Západu“. Předložená práce je skromným pokusem o popis a analýzu německé politiky posledních dvaceti let, během



nichž odklon od svobody k vynucované rovnosti graduje a ohrožuje už samotné demokratické základy státu. Této analýze je však nutno předeslat několik přípravných kapitol, z nichž první pojednává o politickém systému Spolkové republiky.

# I. POLITICKÝ SYSTÉM JAKO GENERÁTOR KONSENZU

---

*SRN není jen sociální stát, který minimalizuje životní rizika svých občanů, ale také útvar, který odvozuje svou legitimitu z neustávající práce na uskutečňování ideálu společenské harmonie.*

---

**ECKHARD FUHR**

---

Když zástupci západních okupačních mocností, spravujících poválečné Německo, definitivně opustili, resp. byli vlivem studené války nuceni opustit představy o trvalé fragmentaci, deindustrializaci a agrarizaci poražené země, stáli před problémem, jak zajistit její politickou stabilitu. Prvním předpokladem byla převýchova Němců k demokracii, jejímž úvodním stadiem se stala od r. 1945 probíhající denacifikace. Druhý základní úkol spočíval ve vytvoření politického systému, který bude na rozdíl od Výmarské republiky odolný vůči případným novým nedemokratickým a antiliberálním pokusům. Zemskými sněmy zvolená Parlamentární rada, která se v letech 1948–1949 pod dohledem Spojenců radila o principech nové ústavy, postupovala dvěma cestami. Zaprvé nepřebírat pokud možno ustanovení staré Výmarské konstituce, která v politické krizi na přelomu 20. a 30. let 20. století neobstála, a zadruhé hledat co možná konsenzuální řešení budoucích zájmových a politických sporů.

Největší změnu oproti předválečným poměrům představovala federalizace Německa, jež měla zamezit vzniku silné ústřední vlády, která by opět mohla strhnout zemi nežádoucím směrem. Jednotlivé země získaly podle ústavy stejnou státní kvalitu jako spolek, ovšem jejich suverenita má pouze vnitřní charakter.<sup>[39]</sup> Pokus o opuštění Spolku by znamenal porušení ústavy, podle níž je federalismus nezměnitelným uspořádáním státu.<sup>[40]</sup> Ve srovnání s Výmarskou republikou byla zásadně oslabena role prezidenta republiky, z něž se stala po výtce reprezentativní postava. V ústavě byla zakotvena existence Spolkového ústavního soudu vybaveného rozsáhlými kompetencemi, který již od počátku 50. let začal svými rozhodnutími významně spoluutvářet politickou kulturu v SRN. Již v průběhu přípravných porad mezi Křesťanskodemokratickou unií a sociální demokracií jako dvou největších politických stran padlo rozhodnutí, že v ústavě budou zakotvena individuální občanská práva, ale nikoli práva sociální, jako tomu bylo ve Výmarské republice a v některých již dříve přijatých ústavách jednotlivých spolkových zemí. CDU nicméně souhlasila s vložením klauzule o „sociálním právním státě“, která se stala jedním z charakteristických rysů hospodářské politiky v SRN, ale s ohledem na svou neurčitost také předmětem ostrých interpretačních střetů.<sup>[41]</sup>

---

39 Mlsna, Petr et alii: *Německá centra – německé periferie: federalismus, regionalismus, subsidiarita*. Praha 2010, s. 18.

40 Německá ústava byla koncipována jako přechodná, než dojde ke znovusjednocení Německa. Proto si němečtí zástupci na Spojencích vymohli název „základní zákon“ (Grundgesetz), který však nakonec „přežil“ znovusjednocení v r. 1990 a platí stále.

41 Beyme, Klaus, von: *Das politische System der Bundesrepublik Deutschland*. Vs Verlag für Sozialwissenschaften 2004, 10. vydání, s. 41.

Preambule ústavy označuje německý národ (*Das Deutsche Volk*) za nositele ústavodárné moci a konstatuje, že Němci „ve svobodném sebeurčení“ (tedy nikoli pod tlakem okupačních mocností) dospěli k jednotě a svobodě. Spolková republika je chápána jako osudové společenství německého národa. Ústava se výslovně vztahovala na „celý německý národ“, tedy i na Němce žijící v sovětské okupační zóně.<sup>[42]</sup> Výčet základních práv zahrnuje ochranu lidské důstojnosti, právo na svobodný rozvoj osobnosti, ochranu rodiny a manželství, rovnost před zákonem a ostatní standardní občanská a lidská práva. Schválením ústavní listiny vešel v platnost německý ústavní konsenzus a vznikl demokratický právní stát, jenž trvá již skoro 70 let a poskytl – včetně příslušných dílčích ústavních změn – dostatečný rámec k vyřešení zatím všech politických sporů v dějinách Spolkové republiky.

Významnou stabilizační funkci plnila v německém ústavním systému od počátku Spolková rada (*Bundesrat*), orgán zastupující spolkové země a mající pravomoc blokovat rozhodnutí parlamentu, tj. Spolkového sněmu (*Bundestag*). Smyslem institutu Spolkové rady bylo zajistit ve federativním státě pro každý zákon většinu širší než je ta, jež vzešla „pouze“ ze spolkových voleb, a zabránit tak případným odstředivým tendencím zemí, jejichž postoje by byly s ohledem na momentální rozložení politických sil na spolkové úrovni delší dobu opomíjeny. V současném pojetí německého federalismu je Spolková rada chápána jako kooperativní orgán, v němž se odráží politická vůle zemského lidu. Postupem doby se ovšem stále více projevuje i negativní stránka blokační pravomoci Spolkové rady, která úzce souvisí s vysoce

---

42 *Grundgesetz. Kommentar.* Hrsg. von Michael Sachs. 6. vydání. München 2011, s. 21, 25.

vyvinutým smyslem pro spolupráci v poválečném Německu, jehož politické uspořádání spočívá na potřebě „dosažení co nejširšího konsenzu“.<sup>[43]</sup>

Na bázi ústavního konsenzu, ale i s přispěním antikomunistického postoje většiny obyvatelstva, se podařilo sociálně-ekonomicky a politicko-kulturně integrovat tak rozdílné skupiny obyvatel, jako byly nacionálně socialistické elity zaniklé Německé říše, postupně se vracející vojáci a vojenští zajatci, miliony vyhnanců a uprchlíků, statisíce invalidů, sirotků a osob, které utrpěly psychické poškození v důsledku kobercového bombardování spojeneckým letectvem (*Bombenbeschädigte*).<sup>[44]</sup> Lze mluvit ale také o zdařilé integraci dělnictva a odborů, které se vzdaly ústavně garantovaného práva na stávkou a vsadily na parlamentní prosazování svých cílů v úzké spolupráci se sociální demokracií.<sup>[45]</sup> Tento hospodářsko-sociální konsenzus, podpořený r. 1967 uzákoněnými principy tzv. magického čtverce hospodářsko-politické stability (vysoká zaměstnanost, cenová stabilita, vyrovnaná zahraničněobchodní bilance a přiměřený hospodářský růst), přispěl významně k německému hospodářskému zázraku a budování sociálního státu.

Uvedené zásady ekonomické politiky bylo možné prosadit jedině díky politickému obratu v SPD. Na svém mimořádném sjezdu v Bad Godesberg v r. 1959 se totiž nejstarší německá politická

---

43 Mlsna, P. et alii: c. d., s. 30-31.

44 Stöss, Richard: *Mehr Kontinuität als Wandel. Das Parteiensystem vor und nach der deutschen Vereinigung*. In: Roland Czada – Hellmut Wollmann (Hrsg.): *Von der Bonner zur Berliner Republik. 10 Jahre Deutsche Einheit*. Wiesbaden 2000, s. 311.

45 Beyme, K. von: c. d., s. 35.

strana zřekla marxismu.<sup>[46]</sup> Významně tak přispěla ke zmírnění politických konfliktů a snazšímu dosahování kompromisů mezi reprezentanty průmyslu a střední třídy na jedné a zástupci dělnictva na straně druhé, tj. kompromisů mezi CDU/CSU, FDP a SPD. Tím se ovšem zároveň zúžil prostor pro politické reformy a až na několik výjimek v oblasti zahraničních vztahů byla do budoucna možná jen politika střední cesty.<sup>[47]</sup> Jejím výrazem jsou zejména tzv. velké koalice mezi CDU/CSU a SPD, jejichž analogie bychom v jiných zemích nacházeli jen zcela výjimečně. Ve Spolkové republice k nim došlo od 60. let 20. století třikrát, z toho nikoli náhodou dvakrát v posledních 15 letech.

Pozvolna se prosazující idea politického konsenzu a střední cesty neznamenalala, že by byla (západo)německá politika v prvních desetiletích své existence chudá na konflikty. Nejtvrďší zápasy se patrně vedly mezi CDU a SPD v padesátých letech a první polovině 60. let – v otázce německé jednoty, členství v NATO, ohledně atomové výzbroje Bundeswehru nebo v mediální politice. Od 70. let, kdy se v CDU začal prosazovat programový odklon od hodnotového konzervatismu, se nejtěžší střety definitivně přesunuly do sféry zahraniční politiky (Brandtova východní politika a od konce 70. let otázka rozmístění amerických raket na německém území v reakci na sovětské rakety

---

46 Význam godesberského sjezdu SPD vynikne ve srovnání s britskou Labour Party, která se dokázala marxismu, vtěleného do klauzule o znárodnění průmyslu, zbavit až v r. 1995!

47 Stöss, R.: c. d., s. 312. Existuje rovněž teorie, podle níž si politiku střední cesty vynucuje rostoucí polycentričnost mocenské struktury, související s domnělým tlakem veřejnosti na větší participaci na politickém rozhodování. Srov. Schnapp, Kai-Uwe – Welzel, Christian: *Wohin steuert das politische System? Institutionelle Machtverschiebungen im vereinten Deutschland*. In: Roland Czada – Hellmut Wollmann (Hrsg.): *Von der Bonner zur Berliner Republik. 10 Jahre Deutsche Einheit*. Wiesbaden 2000, s. 333.

SS 20). Mimo politickou sféru se étos konsenzu podle některých autorů formoval již v prvním desetiletí existence SRN v médiích, a to na bázi respektu ke státní autoritě.<sup>[48]</sup> Tato báze se od 60. let rozpadala, ale v poslední době se „Konsensjournalismus“ stal opět typickým znakem mediální situace v Německu. (Srov. VI. 2.) V 60. letech se kladly základy vzpomínkově-politického konsenzu (*der erinnerungspolitische Konsens*), tedy široké shody v oblasti vyrovnávání se s nacistickou minulostí, třebaže mělo trvat ještě dvě desetiletí, než se plně prosadila.<sup>[49]</sup> (Srov. kap. II.)

Důležitější je však na tomto místě poukázat na ony prvky konsenzu, které jsou zabudovány přímo do politického systému anebo z něj vyrůstají, resp. se formují, v důsledku jeho dlouhodobého působení. Zřejmě nejdůležitějším „producentem“ politického konsenzu ve Spolkové republice je tzv. zprostředkující výbor (*Vermittlungsausschuss*), který slouží ke hledání kompromisu mezi parlamentem a Spolkovou radou. Jeho význam stoupá vždy v době, kdy opozice dosáhne ve Spolkové radě většiny, tj. ovládne nadpoloviční většinu spolkových zemí. Výbor jedná neveřejně a od počátku svého působení se jeho členové vyhýbají konfliktům, což v konečném důsledku zpravidla znamená ústup vlády před opozicí a vede k tomu, že „za velkou část zákonodárství je spoluzodpovědná opozice“.<sup>[50]</sup> Vládní strana (příp. koaliční strany) z obav před pádem

---

48 Krüger, Uwe: *Mainstream. Warum wir den Medien nicht mehr trauen*. München 2015, 129–130.

49 Kronenberg, Volker: *Worauf gründet die „Berliner Republik“? Fundamente und Normen jenseits von Recht und Gesetz*. In: Martin Koopmann – Barbara Kunz (Hrsg.), *Deutschland. 25 Jahre nach der Einheit*. Baden-Baden 2016, s. 236.

50 Beyme, K. von: *c. d.*, s. 341 („grosse Teile der Gesetzgebung werden von der Opposition mitgetragen“). Autor konstatuje, že dlouhodobě pouze 1–2 % zákonů, odhlasovaných v Bundestagu, bylo Spolkovou radou zamítnuto (s. 345).

zákona často raději akceptuje námitky opozice, než aby důsledně prosazovala svůj návrh. (Naopak opozice nezřídka hlasuje pro i tehdy, kdy její pozměňovací návrhy ve výběrech neprošly.)<sup>[51]</sup>

Dalším institutem v německém politickém systému, který nepřímou napomáhá konsenzuálním řešením, je tzv. konstruktivní hlasování o nedůvěře vládě. Podle čl. 67 německé ústavy může být úřadující spolkový kancléř sesazen pouze tehdy, je-li současně absolutní většinou zvolen nový kancléř. V dějinách Spolkové republiky došlo k aplikaci tohoto ústavního ustanovení zatím pouze dvakrát. Poprvé v r. 1972, kdy se CDU pokusila kvůli sociálnědemokratické *Ostpolitik* svrhnout kancléře Brandta, opírajícího se o většinu SPD a FDP, avšak nezískala dostatek hlasů, což byl zároveň počátek soumraku politické kariéry jejího kancléřského kandidáta Rainera Barzela.<sup>[52]</sup> Druhý případ nastal v r. 1982 a tentokrát byla CDU úspěšná, protože její předseda a budoucí kancléř Helmut Kohl si předem zajistil, že FDP, dosavadní koaliční spojenec vládnoucí sociální demokracie, podpoří jako celek při hlasování v parlamentě odvolání úřadujícího kancléře Helmuta Schmidta. Kohl byl zvolen kancléřem, čímž započala jeho 16letá éra v čele německé vlády.

Tvůrci ústavy se pokusili tímto způsobem vyloučit, resp. na minimum eliminovat, riziko politických zmatků či politického vakua, které by mohlo vzniknout svržením vlády, jež vyvolá opozice, aniž by byla připravena převzít odpovědnost za řízení země. Nepochybně měli přítom na očích politický chaos konce 20. let

---

51 Spolková vláda si ovšem může usnadnit prosazení zákona ve Spolkové radě tím, že jej rozdělí na část, jež jejímu souhlasu podléhá, a druhou část, která mu nepodléhá (*zustimmungspflichtige*, resp. *zustimmungsfreie Teile*). Proti tomuto postupu se opozice může bránit pouze před Ústavním soudem.

52 Až po r. 1990 vyšlo najevo, že dva chybějící hlasy patřily poslancům CDU, kteří se nechali uplatit východoněmeckou tajnou službou. NDR měla pochopitelně eminentní zájem na tom, aby Brandtova *Ostpolitik* pokračovala.



ve Výmarské republice, který usnadnil nacistům cestu k moci. Podle politologa Klause Beymeho je však konstruktivní hlasování o nedůvěře z psychologického hlediska spíše nevýhodné, protože – jak ukázal pokus o sesazení Brandta – je opozice nucena k záku-  
lisním intrikám, aby v systému stranické koncentrace moci byla změna většinových poměrů vůbec možná. Při opakovaném pokusu v r. 1982 zaznamenal Beyme výrazné posílení konsenzuálního ducha v německé politice; mnozí považovali koaliční obrat (tedy mimovolební přesun podpory FDP od SPD k CDU/CSU) za cosi neslušného, ba darebáckého, co se nehodí do německé „politické kultury, jež má odpor ke konfliktům“.<sup>[53]</sup> I tímto způsobem se tedy prosazoval německý „kooperativní parlamentarismus“, jehož těžiště však spočívá především v praxi zmíněného zprostředkujícího výboru.

Nelze však opomenout ani právě připomenutou koncentraci stran, jež započala v 50. letech na organizační úrovni a vyvrcholila nynějším stranickým kartelem, založeným na konsenzu ve všech klíčových problémech doby. Počátkem 50. let byla západoněmecká politická scéna silně roztržštěná, protože také její obyvatelstvo vykazovalo mnoho hlubokých cézur z hlediska původu, osobní historie a náboženského přesvědčení. V prvním západoněmeckém spolkovém sněmu, zvoleném v r. 1949, zasedali zástupci devíti politických uskupení. Souběžně však započaly koncentrační tendence. Extremistickým stranám Spojenci neudělili licenci, potřebnou k politickému působení, anebo byly zakázány Spolkovým

---

53 „Změna koalice byla mnohými pocítována jako pohoršlivá a konfliktů se obávající politická kultura [*konfliktsscheue politische Kultur*] se promítala do představ o nibelungovské věrnosti, již se obrat koalice jevil jako darebáctví [*ein Schurkenstück*]“. Beyme, K. von, c. d., s. 277–278.

ústavním soudem jako nedemokratické.<sup>[54]</sup> V r. 1953 přijal Spolkový sněm zákon o pětiprocentní uzavírací klauzuli, jež se v příštích letech postarala o radikální zpřehlednění západoněmecké politiky;<sup>[55]</sup> do parlamentu se po volbách v r. 1957 dostaly už jen čtyři strany. Nejdůležitějším koncentračním prvkem však byla bezesporu ohromující rychlost hospodářské obnovy země a zvedající se životní úroveň obyvatelstva, která se promítla do zisku 50,2 % hlasů pro CDU/CSU a téměř 90 % pro tři největší strany.<sup>[56]</sup>

K relativně malému významu malých politických stran v Německu přispěla rovněž koncepce tzv. obranyschopné demokracie (*wehrhafte Demokratie*), která „se nikde tak silně nerozvinula jako ve Spolkové republice“, a způsobila, že „malé strany byly zpravidla považovány za extremistické“ a jako takové byly z úvah o možných koalicích vylučovány rozhodněji než v jiných zemích s poměrným volebním systémem.<sup>[57]</sup> Specifická historicko-politická situace poválečného Německa vedla k tomu, že černého Petra extremismu a nedemokratičnosti si „vytáhla“ zpravidla – s výjimkou Komunistické strany Německa – pravicová uskupení. (Srov. kap. II.) Beyme dokonce tvrdí, že stigma extremismu platilo

---

54 V r. 1953 byla zakázána neonacistická Socialistická říšská strana a o tři roky později Komunistická strana Německa.

55 Pětiprocentní uzavírací klauzule platila už v prvních volbách v r. 1949, ale pouze odděleně pro jednotlivé spolkové země.

56 Kromě křesťanských demokratů šlo o SPD a FDP. Spokojenost s rychlým překonáváním poválečné nouze ovlivnila nepochybně i voliče sociální demokracie, jakkoli její vedení z marxistických pozic kritizovalo Erhardův hospodářský kurs. Ostatně i sociální demokracie si oproti volbám v r. 1953 o několik procent polepšila.

57 Beyme, K. von: c. d., s. 170.

od 50. let „čistě právně také pro skupiny vpravo od etablovaných stran, jež se převážně definovaly jako strany středu“.<sup>[58]</sup>

V době, kdy „strany středu“ CDU a CSU provozovaly v ekonomické oblasti politiku, již bylo možno ve srovnání s jinými nekomunistickými státy označit za pravicovou a liberální, a ve společenských otázkách stály na pozicích zdravého rozumu, vypadala tato reflexivní stigmatizace malých pravicových uskupení vcelku nevinně. Na váhu vždy také padal pádný argument, že díky koncentraci stran nezná Německo dlouhé vládní krize, jimiž trpí mnohé jiné evropské země. Ve prospěch dominantní a téměř monopolní politické role CDU a SPD vypovídal rovněž mimořádný růst počtu jejich členstva, jenž z nich činil před r. 1990 jedny z největších stran ve svobodném světě. Tradičně velmi silná sociální demokracie vykazovala po válce skoro 800 000 členů a po přechodném poklesu v první polovině 50. let překročila v polovině 70. let hranici 1 milionu. Strmý růst členstva Křesťanskodemokratické unie začal počátkem 70. let a vyvrcholil krátce po sjednocení Německa těsně pod hranicí 800 000.

Mimořádný počet členů dvou největších německých stran přispěl ke vzniku další německé zvláštnosti, jež rovněž není bez souvislosti s tématem politického konsenzu, a sice konceptu tzv. lidové strany (*Volkspartei*). Jeho smyslem bylo zajištění sociálního míru, z něž se odvozovala další funkční a strukturální měřítko. Třebaže byla v SRN dlouho mnohými na pravici i levíci odmítána, nakonec se *Volkspartei* prosadila jako legitimní typ politické strany, a to zřejmě také proto, že plně korespondovala

---

58 „Das [tj. vylučování malých stran jako extremistických] galt in einem bis 1990 geteilten Land vor allem für die Linke, aber angesichts der deutschen Vergangenheit *rein rechtlich* auch für die Gruppen rechts von den etablierten Parteien, die sich überwiegend als Parteien der Mitte definierten.“ *Tamtéž*.

se sociálně tržním hospodářstvím. Nejprve si tento pojem osvojila CDU/CSU, jež jej používala jako *Kampfbegriff* proti SPD. Po r. 1959, kdy se hlavní proud sociální demokracie zbavil marxismu, byl namířen proti levici v SPD.<sup>[59]</sup> V politologických interpretacích, hledajících vysvětlení pro vznik fenoménu *Volkspartei*, zazněl mj. poukaz na deideologizaci politiky v poválečném Německu a výraznou orientaci sekularizované populace na konzum. Jako přesvědčivější se jeví názor, že se tento koncept prosazuje tehdy, kdy se hlavním motivem strany stává nikoli „pouhé“ vítězství ve volbách, ale maximalizace počtu hlasů. Jejím předpokladem je totiž rezignace na zastupování *zájmů* a ztráta programově vyhraněného ideového profilu ve prospěch povšechného zastupování „zájmů“ celé společnosti.<sup>[60]</sup> Mezi takto široce rozkročenými stranami, jimiž se CDU/CSU a SPD stávaly v 70. letech, bylo bezesporu snazší dosahovat v mnoha důležitých otázkách konsenzu anebo alespoň kompromisů, které se konsenzu blížily.<sup>[61]</sup>

Vliv německé kultury konsenzu spatřuji rovněž v tzv. koncentrované akci k řízení konfliktů, jež se v posledních desetiletích

---

59 Kaste, Hermann – Rachke, Joachim: *Zur Politik der Volkspartei*. In: Wolf-Dieter Narr (Hrsg.): *Auf dem Weg zum Einparteienstaat*. Westdeutscher Verlag 1977, s. 26.

60 Narr, W.-D., *Editorial*. In: *Zur Politik der Volkspartei*, s. 16. Jako příklad „zlidovění SPD“ autor uvádí vznik stranické pracovní skupiny pro otázky zaměstnavatelů v r. 1971.

61 Koncept *Volkspartei* mimoto souzní dle mého názoru s důležitou, počátkem 70. let vyslovenou hypotézou sociologa Helmuta Schelského o „pluralitní totalitě“, k níž bude směřovat německý politický systém v důsledku levicové „kulturní revoluce“ šedesátého osmého roku. Dnešní vládně-opoziční kartel německých stran (s výjimkou AfD), splňující formálně podmínku pluralitní demokracie, je de facto jedinou všeobjímající *Volkspartei*, blokující jakoukoli reálnou možnost politické změny v zemi. Srov. Grube, Frank – Richter, Gerhard (Hrsg.): *Die Utopie der Konservativen. Antworten auf Helmut Schelskys konservatives Manifest*. München 1974, s. 54.

prosazuje v oblasti hospodářství. Zatímco do 60. let převažovalo liberální pojetí, že hospodářský řád nespočívá na přijetí společných cílů relevantními skupinami, ale nanejvýš na souhlasu se společnými pravidly řešení, později převládla myšlenka, že některé předem dané základní cíle skupin a hospodářských subjektů mají být sledovány *společně*.<sup>[62]</sup> K tomu je pochopitelně nutná intervence státu a vznik specializovaných institucí. Institucionalizované řízení konfliktů mezi skupinami, podložené nezbytným intenzivním vědeckým výzkumem, je typickým projevem národa, u kterého se vyvinul historicky podmíněný odpor ke konfliktům a jenž je současně – oprávněně – přesvědčen o svých mimořádných administrativně-správních schopnostech.<sup>[63]</sup>

Je možné snést celou řadu dokladů a citací o tom, že Němci dnes bytostně tíhnou ke konsenzu a společenské harmonii coby nejpřednějšími politickým hodnotám.<sup>[64]</sup> K nejmýlnějším příkladům lze zajisté přiřadit volbu Martina Schulze novým předsedou SPD se ziskem 100 % hlasů přítomných delegátů mimořádného sjezdu strany, jenž se konal v březnu 2017.<sup>[65]</sup> Podle Wolfganga Herlese prozrazuje touha Němců po harmonii hluboce zakořeněný

---

62 Beyme, Klaus von: *c. d.*, s. 214–216.

63 Při ohrožení systému reagují správní elity v Německu tradičně s odporem ke střetům a tradičním vědomím autority (*konfliktscheu und traditionell-autoritätsbewusst*). *Tamtéž*, s. 313.

64 Ale např. již Helmut Schmidt rozpoznal, že v Německu „na rozdíl od Velké Británie existuje silná potřeba harmonie“ (*ein großes Bedürfnis nach Harmonie*). Krieger, Wolfgang: *Franz Josef Strauss. Der barocke Demokrat aus Bayern*. Göttingen–Zürich 1995, s. 80.

65 Všech 605 platných hlasů podpořilo Schulze, tři hlasy byly neplatné. Schulz tak překonal Kurta Schumachera, jenž dostal r. 1948 od delegátů sjezdu sociální demokracie 99,71 % hlasů.

odpor proti politickému střetu, přičemž za Merkelové došla německá *Konsenskultur* tak daleko, že předseda SPD ve Šlesvicku-Holštýnsku Thorsten Albig v červenci 2015 navrhl vlastní straně, aby nepostavila vlastního kandidáta na spolkového kancléře, protože „ona [Merkelová] to dělá skvěle“.<sup>[66]</sup> I někteří zástupci vládnoucích politických elit si povšimli, že v Německu zmizel politický střet; dva redaktori velmi vlivného levicově liberálního týdeníku *Die Zeit* nedávno konstatovali, že „ve všech důležitých otázkách panuje černo-rudo-zelená koalice“.<sup>[67]</sup> (Černá je barva CDU). Frustrace z všudypřítomného konsenzu, jinak jevu typického pro země s neexistující svobodou myšlení a vyjadřování, vedla dokonce skupinu německých intelektuálů k založení časopisu, jehož obdobu bychom se vši pravděpodobností marně hledali po celém „svobodném“ světě: *Tumult – čtvrtletník pro rušení konsenzu...*<sup>[68]</sup>

V četných rozhovorech potvrzuje současnou německou fascinaci konsenzem a zároveň až groteskní obavu z konfliktů a sporů člen celostátního vedení CDU, jakýsi stranický *enfant terrible* Jens Spahn. Pro zmíněný týdeník *Die Zeit* v březnu 2017 uvedl, že mezi Unii a SPD už nejsou žádné rozdíly, ale protože konflikty jsou pro demokracii potřebné, Unie se opět musí naučit konfliktům odolávat. A pak si položil řečnickou otázku: „Jak odpolitizovaná musí být země, v němž veganský den [tj. návrh Zelených na

---

66 Herles, Wolfgang: *Die Gefallsüchtigen. Gegen Konformismus in den Medien und Populismus in der Politik*. München 2015, s. 119, 128. Na podzim 2015 obhajovala ministryně obrany von der Leyenová politiku Merkelové tím, že s ní souhlasí opozice...

67 Tento výrok Matthiase Geise a Berndta Ulricha z r. 2015 zaznamenal U. Krüger, c. d., s. 70.

68 *Tumult – Vierteljahresschrift für Konsensstörung*, založený v r. 2013 Frankem Böckelmannem.

zavedení jednoho vegetariánského dne v týdnu – pozn. autora] představuje vrchol kultury konfliktu?”<sup>[69]</sup> K tomu je ovšem nutno dodat, že neexistence zásadních politických střetů vůbec neznamená odpolitizování. Německo je zemí konsenzu stejně jako společností vysoce zpolitizovanou, o čemž přinesu četné doklady zejména v kap. VI.<sup>[70]</sup>

Mezi vrcholnými reprezentanty německých elit převažuje ovšem nepochybně názor, že o absenci zásadních sporů v domácí politice nemůže být ani řeči. Naopak. Bývalý dlouholetý prezident Spolkového sněmu Norbert Lammert z CDU je přesvědčen, že neexistuje „žádný jiný parlament, v němž by se vědomí konkurence [*Konkurrenzreflex*] politických uskupení a jejich schopnost konsenzu při překonávání velkých politických výzev nacházely v podobné rovnováze jako v Německu“.<sup>[71]</sup> Připouští nicméně, že ona „pozoruhodná schopnost konsenzu“ německého politického systému nutně způsobuje, že se menšina cítí nedostatečně

---

69 Rozhovor s J. Spahnem, *Die Zeit*, 2. 3. 2017, č. 10, s. 6. Ještě jednu kuriozitu, vypovídající o hloubce německého strachu z (potenciálních) konfliktů, Spahn připomněl: když dostal na shromáždění obchodní a průmyslové komory několik ostrých dotazů, po akci za ním přišel jeden z organizátorů, aby se mu za to omluvil!

70 Ochota, s jakou si Němci nechali nasadit ohlávku konsenzu, může souviset s jejich „starým poddanským duchem“, jež u nich v 60. letech diagnostikoval tehdejší *praeceptor Germaniae* Karl Jaspers. V rozhovoru s R. F. Allemanem z r. 1966 nestor německé filozofie vzpomínal, jak se po válce marně snažil u Američanů prosadit, aby dali obnovené německé demokracii čas vyrůst zdola, při řešení běžných hospodářských a sociálních problémů. Američané však preferovali zavedení demokracie shora, takže *der alte Untertanengeist* zůstal nezměněn a všechny pokusy o svobodné politické myšlení byly v zárodku zadušeny. Jaspers, Karl: *Provokationen. Gespräche und Interviews*. München 1969, s. 200.

71 Rozhovor s N. Lammertem, *Die Zeit*, 1. 6. 2017, s. 6.

zastoupeny.<sup>[72]</sup> Místo ucelené odpovědi na otázku, proč v posledních 30 letech narůstá uvnitř systému konsenzus, reagoval jakýmsi *pars pro toto*: Zelení, již právě zhruba tolik let působí ve vrcholné německé politice, byli systémem změněni více, než jej oni sami změnili.<sup>[73]</sup> Jestliže se intelektuální a politická levice a pravice dnes v Německu v něčem shodují, pak tedy v tom, že radikální ideologická proměna německé politiky a následné ustavení levicového konsenzu nastaly se vstupem Zelených do Bundestagu a do spolkové vlády. (Srov. IV.1.,V.2.) Lammertovo tvrzení dokládá, jak 37leté nepřetržité působení ve Spolkovém sněmu, z toho 12 let ve funkci jeho prezidenta, může připravit člověka o elementární schopnost „vyhlédnout“ vně systému a pokusit se o jeho kritickou reflexi.

Německá politika se po r. 1949 vyznačuje stálým napětím mezi úsilím zajistit z normativního hlediska otevřený prostor pro soutěž politických stran, např. snížením hranice finanční podpory stranám až na pouhých 0,5 % hlasů, získaných ve volbách do parlamentu, nebo judikáty Spolkového ústavního soudu ve prospěch opozice, a na druhé straně bytostnou, zkušeností 20. století ovlivněnou afinitou k jednotě, která jediná údajně může natrvalo zabránit opakování nacistické katastrofy. Od 70. let sílí tendence dále precizovat formální podmínky politické soutěže, ale současně pokračuje proces, vedoucí k posilování materiální, obsahové jednoty všech prvků, působících na politické scéně. Čím je tato jednota

---

72 Kritici Merkelové by patrně namítli, že je to naopak většina německých občanů, jež se necítí být v německém parlamentu dostatečně zastoupena.

73 Na dotaz, zda by bylo dobré, aby se do parlamentu dostala AfD, čímž by zde byl zastoupen názor až dosud chybějící (*wegkonsenzualiert!*), odpověděl Lammert po jistém váhání lapidárně: AfD dosud „naštěstí“ není v Bundestagu přítomna.



zřetelnější, tím usilovněji vytlačují její účastníci každou jinou sílu za okraj vymezeného operačního koridoru, jak je možno od r. 2015 názorně sledovat na postupu etablovaných stran vůči Alternativě pro Německo. (Srov. V.3.)

Významným předpokladem politického konsenzu bylo docílení shody v interpretaci moderních německých dějin. Proto je nutno se nyní zaměřit na proměny německého historicko-politického paradigmatu.

## II. OD HEIDEGGERA K HABERMASOVI. PROMĚNY NĚMECKÉHO PARADIGMATU

---

*Němci ztratili duševní rovnováhu v důsledku  
historického rouhačství, do kterého  
se zapletli. To se stalo součástí jejich identity.  
Nevratně.*

---

JOSEF ISENSEE

---

Jedním z největších myslitelů 20. století byl nepochybně Martin Heidegger (1889–1976). Jeho studie *Bytí a čas* z r. 1927 patří k nejdůležitějším a nejobtížnějším filozofickým textům moderní doby. V poslední době se však v Německu diskutuje méně o Heideggerově filozofii než o jeho politických postojích. A to zejména od r. 2013, kdy pronikly na veřejnost části Heideggerových osobních deníků, tzv. *schwarze Hefte* (černé sešity), uveřejňované od r. 2014 a obsahující kritické výroky na adresu Židů a jejich role v dějinách.

Heidegger vstoupil v r. 1933 do NSDAP a na počátku Hitlerovy vlády neskrýval sympatie pro nacismus. Podobným způsobem, více či méně, se však zkompromitovala pravděpodobně většina významných německých vědců, umělců a politiků. Po válce nezbylo z veřejně činných osob mnoho takových, kteří si během 12 let nacionálně socialistické vlády zachovali zcela čistý štít. Holocaust a masová kompromitace národních elit se systémem,

který připravil a provedl – kromě mnoha dalších válečných zločinů – vyvraždění šesti milionů Židů, se staly pro poválečné Německo těžkým traumatem a faktorem, který natrvalo a hluboce poznamenal německou politiku a veškerý veřejný život. Jürgen Habermas, nestor současné německé filozofie a sociologie, patřil na počátku 50. let k prvním, kteří vyjádřili úžas nad tím, že Heidegger v r. 1953 zveřejnil bez jakéhokoli vysvětlujícího komentáře svou přednášku z r. 1935, v níž se mluvilo o „vnitřní velikosti a hloubce národního socialismu“.<sup>[74]</sup>

Kromě Heideggerovy osobní netečnosti k nacismu tkvěla příčina v prioritě hospodářské obnovy, na niž poválečné Německo vsadilo. Mravní a duchovní obroda, kterou chtěl ve svých krajanech vyvolat Heideggerův současník Karl Jaspers svou *Otázkou viny* (1946), měla přijít na pořad až mnohem později. S ohledem na katastrofální materiální poměry, kdy do vyhladovělého a vybombardovaného Německa proudily miliony vyhnaných a odsunutých Němců z východu, se to jeví jako pochopitelné. Realitu vzali na vědomí i Spojenci, kteří počátkem 50. let ukončili proces denacifikace a umožnili statisícům bývalých členů Hitlerovy strany návrat do ekonomických a posléze i administrativních a soudních struktur.

K vytlačení „otázky viny“ za okraj paměti nacistické generace Němců podstatně přispělo vypuknutí studené války, které učinilo ze svobodného Německa nepostradatelného spojence Západu proti

---

74 Brunkhorst, Hauke: *Grundwissen Philosophie. Habermas*. Leipzig 2006, s. 13. Heidegger ve své inaugurační řeči jako rektor univerzity ve Freiburgu v dubnu 1934 přivítal Hitlerovu „německou revoluci“. Svůj úřad sice po roce složil, ale členem NSDAP zůstal až do konce války. Francouzskými okupačními úřady byl v rámci denacifikace označen za tzv. *Mitläufer*, ale nebyl nijak postižen. V r. 1951 se proto mohl vrátit na freiburskou univerzitu, kde pravidelně přednášel do r. 1958.

rozpínavosti komunismu. Vláda prvního kancléře Adenauera zvolila ve vztahu k minulosti pragmatický přístup, jež později filozof Hermann Lübbe označil za sice „morálně sporný, ale funkčně nutný a sociálně integrativní“.<sup>[75]</sup> Za těchto okolností nabyla ve filozofii a společenských vědách převahy kontinuita, díky níž zůstával v prvních letech existence Spolkové republiky největší filozofickou autoritou Heidegger, na nějž – jak se tehdy zdálo – může a má německé poválečné myšlení navazovat. Tuto programovou amnézii ve vztahu k nacistickému panství však začali kolem poloviny 50. let odmítat někteří příslušníci generace, narozené před rokem 1930, k nimž kromě Habermase náleželi např. sociolog Ralf Dahrendorf, historik Hans Mommsen či spisovatel Günter Grass.<sup>[76]</sup>

Tito koncem války 16–18letí mladíci přitom řešili ovšem i svá osobní morální dilemata.<sup>[77]</sup> Habermas jako člen *Hitlerjugend* se podle svých vlastních slov po porážce Německa probudil ze zlého snu. V průběhu studií a filozofického zrání se pro něj německá válečná katastrofa, resp. genocida Židů, stává centrálním bodem úvah o moderní německé historii a zásadním podnětem pro jeho filozofii a budoucí společenské a politické angažmá. Habermasovu

---

75 Brunkhorst, H.: c. d., s. 8. Zatímco kancléř Adenauer v projevu z 20. 9. 1949 konstatoval, že důležitá je přítomnost, a proto denacifikace více škodí, než prospívá, spolkový prezident Theodor Heuss jen o několik dní dříve prohlásil, že minulost je nutno si stále připomínat. Urválek, Aleš: *Vyměrování Německa. Promluvy o podstatě německví*. Brno 2015, s. 93–95. Podle Urválka Adenauerův postoj odpovídal pocitu poražených, zatímco Heuss oslovoval Němce, kteří se cítili být „osvobození“.

76 Lübbe ve své přednášce *Národní socialismus ve vědomí německé přítomnosti* z r. 1983 upozornil, že pragmatismus vůči nacistické minulosti neznamenal její naprosté vytěsňování ze společnosti. Četná historická i vzpomínková díla podle něj dokládají, že byla naopak mnohvrstevnatě tematizována. Srov. Urválek, A.: c. d., s. 23.

77 G. Grass přiznal až v r. 2006, že v posledním roce války sloužil u jednotek SS.

hypersenzitivitu ve vztahu k národním dějinám, vyznačující se krajní podezřívavostí vůči jakémukoli pokusu o obnovení kontinuity německých dějin Osvětími navzdory, označuje jeho životopisec Matuščík trefně za „oslepení katastrofou“.<sup>[78]</sup>

Osvětími oslepený Habermas dospívá posléze k přesvědčení, že „žádné tradice nemohou trvat na tom, že jsou nevinné“.<sup>[79]</sup> Tento radikálně levicový postoj, který důsledně vzato neguje samu možnost kladného vztahu k dějinám, jej učinil v příštích letech nesmiřitelným odpůrcem všech pokusů konzervativních historiků a filozofů, pokoušejících se o formulaci pozitivní dějinné tradice nového Německa. Jestliže tedy Lübbe hodnotil převzetí bývalých nacistů do správy Spolkové republiky jako čin sociálně integrativní, pro Habermase to byla „sociálně hygienická katastrofa“.<sup>[80]</sup>

V Adenauerově éře, oslněné hospodářským zázrakem *Made in West Germany*, a ještě i dlouho poté, bylo nemožné vytušit, jak hluboký a osudový dopad na německou mentalitu a politiku pozdějších let bude mít porážka nacismu. Nejprve se musely odehrát zásadní interpretační střety nad moderními německými dějinami, jako např. tzv. spor historiků (*Srov. níže*), a německá politika musela dospět do stadia přízračné merkelovské neuchopitelnosti, aby se kritickému pozorovateli vyjevily dostatečně ostře kontury obřího temného stínu minulosti, zavalivšího německou společnost.

78 Matuščík, Martin Beck: *Filozoficko-politický profil Jürgena Habermase: kritické zhodnocení biografické argumentace. Filozofický časopis*, roč. 52, 2004, č. 2, s. 213.

79 Heideggerovo zdráhání distancovat se po válce od nacismu a především jeho „zaryté mlčanie“ o Osvětími bylo podle Habermase „symptomatické pre mentalitu celej generácie, formujúcej adenauerovské obdobie“. Interview s Robertom Maggiorim. In: Habermas, J.: *Dobiehajúca revolúcia*. Bratislava 1999, s. 27–28.

80 Brunkhorst, H.: c. d., s. 8.

K důležitým kritickým a historicky fundovaným analýzám současné německé mentality patří *Psychologie porážky* Thorstena Hinze, podle kterého *Vergangenheitsbewältigung* (překonávání minulosti) nejpozději od r. 1968 nabralo patologickou podobu. V jeho průběhu se zformovala masochistická morálka, která v sebeponížení nalézala novou formu národní koherence. Jedná se o abnormalitu, namířenou jak proti vlastní zemi, tak proti životu samotnému. Obří pomník holocaustu, vztyčený v r. 2005 v centru Berlína, je prozatímním vrcholem procesu sebedestrukce národního vědomí Němců.<sup>[81]</sup>

Hinz zdůrazňuje, že tento proces má své vnitřní, ale i vnější zdroje. Vítězní Spojenci – zejména Američané – stupňovali v průběhu denacifikace i po jejím skončení u Němců pocit viny, z něž následně odvozovali další politické a materiální nároky a závazky.<sup>[82]</sup> Přitom je nutno vzít v potaz výjimečnou, s žádnou jinou vojenskou prohrou moderní doby srovnatelnou absolutnost německé porážky z r. 1945, jež vyústila v okupaci a politickou likvidaci státu a kterou měli Němci pochopit jako porážku morální a kulturní. Přitom to byla podle autora sama existence Německa, jeho politický, hospodářský, intelektuální a demografický potenciál, nikoli *primárně* jeho agresivita a sen o světovládě, co počínaje

---

81 Hinz, Thorsten: *Psychologie der Niederlage. Über die deutsche Mentalität*. Berlin 2016, 5. vyd., s. 40–41.

82 Pocit viny se pak rozšířil i na první světovou válku, za niž učinil Německo hlavním viníkem poprvé F. Fischer v knize *Griff nach der Weltmacht* z r. 1961, jež vyvolala mezi německými historiky ostré diskuse. Hinz mimo jiné poukazuje na poměrně málo známý fakt, že již po první světové válce, v době reparací, nouze, hladu a ponížení Německa, sypali nejen komunisté, ale i levicová inteligence (Ernst Bloch, Carl von Ossietzky, Kurt Tucholsky) sůl do německých ran, přičemž také mnozí novináři „se zrádcovským způsobem spojovali s cizinou proti své vlasti, která se pouze bránila proti diskriminaci...“ (Hinz, c. d., 83–85).

sjednocením státu v r. 1871 zamořovalo vztahy Německa a Západu a zásadně ovlivnilo i anglosaskou politiku vůči poraženému státu po druhé světové válce.<sup>[83]</sup> Zde se ovšem Hinz ocitá na tenkém ledě geopolitické argumentace nacismem zkompromitovaného Carla Schmitta a jeho teze o (geopolitickém) „přetížení“ (Überforderung) Německa, souvisejícím s jeho osudovou *Mittellage* na evropském kontinentě.

Na vysoce specifickou mentalitu dnešních Němců mělo podle Hinze dopad také spojenecké bombardování, které nejen způsobilo smrt asi půl milionu lidí, ale obrovskými kulturními ztrátami odřízlo Němce od jejich původu a dědictví a připravilo je na kulturní převraty a všeobecnou amerikanizaci; demokracie se tak měla propojit s bezdějinností a estetickou vyprahlostí. Dlouhá léta byly katastrofální kobercové nálety na německá města – háklivé téma především pro německo-britské vztahy – drženy pod pokličkou, ale po r. 2005 se staly tématem veřejných debat.<sup>[84]</sup> Dalším faktorem, spoluutvářejícím mentalitu poválečného Německa, se stalo masové znásilňování žen, při němž byla totální porážka země „milionkrát prožita jako individuální tělesná a duševní zkušenost“.<sup>[85]</sup> Spojencům se podařilo tuto drastickou „biopolitickou

---

83 Hinz, T., c. d., s. 66.

84 Tragický útok na Drážďany z 13. 2. 1945 si dlouho připomínala pouze Národně demokratická strana Německa (NPD), všeobecně považovaná za neonacistickou. Až kniha Jörga Friedricha (*Požár – Německo a bombová válka v letech 1940–1945*) z r. 2005 donutila mainstreamová média přerušit mlčení. Srov. Kunštát, Miroslav: *Transformace německé historické paměti a její místo v zahraničněpolitické kultuře SRN*. In: Handl, Vl. (ed.): *Německo v čele Evropy? SRN jako civilní mocnost a hegemón eurozóny*, s. 100–101.

85 Odhady hovoří o 1,9 milionu Němek, znásilněných sovětskými vojáky v letech 1944–1945. K tomu nutno připočíst zničenou mužskou hrdost manželů, kteří selhali ve své základní mužské roli ochránce ženy. Hinz, T., c. d., s. 155–157.

lekcí“ vtisknout do prazákladu individuálního i kolektivního bytí Němců jako nepomíjející pra-zkušenost (*unvergängliche Ur-Erfahrung*).<sup>[86]</sup>

Katastrofální důsledky vojensko-politické a kulturní pohromy vedly k tomu, že se Němci soustředili především na hospodářství a ve vzorové „sociálně tržní ekonomice“ hodlali nalézt svůj nový *raison d'être*.<sup>[87]</sup> Spolková republika Německo tak byla podle Hinze zredukována na „sociální stát“.<sup>[88]</sup> Jen za cenu amnézie bylo a je možné usmíření Němců s událostmi a tlaky, v nichž žili. Tím se ovšem dostávají vůči lidské povaze, dějinným procesům a politickému rozumu do takového rozporu, že se jejich situace rovná duchovně-morální perverzii.<sup>[89]</sup> Hinzovy vývody se mohou v některých bodech jevit jako sporné, nicméně enormní poválečná koncentrace na ekonomiku a souběžně se formující zárodky mýtické adorace prozatímní ústavy z r. 1949 (*Grundgesetz*) jako náhradního citově-politického úběžníku Němců jsou nepopíratelná historická fakta, fundamentálně ovlivňující aktuální dění v Německu.

---

86 Kromě bombardování a znásilňování měla „biopolitická lekce“, udělená poraženým Němcům, také podobu podvýživy a hladu. Počet zemřelých v důsledku nedostatku potravin, způsobeného také výrobními a dovoзовými omezeními, která Spojenci uvalili na Německo, šel do statisíců. Ještě v březnu 1949 napadl předseda Parlamentární rady K. Adenauer ostře politiku Spojenců, již uvedl do souvislosti s katastrofálním stavem obživy, zdravotního stavu a dětské úmrtnosti v Německu. Tamtéž, s. 153.

87 Nejenom Hinz, ale i další němečtí historici a ekonomové začínají v poslední době zpochybňovat význam údajně „zmýtizovaného“ Marshallova plánu pro poválečnou rekonstrukci německého hospodářství. Srov. Bandulet, Bruno: *Beuteland. Die systematische Plünderung Deutschlands seit 1945*. Kopp Verlag 2016.

88 Proměnu sociálního právního státu na pouhý sociální stát, v jehož samotné struktuře je údajně vepsán sklon k totalitním praktikám, připomněl v rozhovoru pro *Junge Freiheit* (č. 3, 2017, s. 3) Dimitrios Kisoudis.

89 Hinz, T.: c. d., s. 163.



Z hlediska Američanů, kteří do poloviny 50. let, kdy Německo získalo plnou mezinárodně-právní suverenitu,<sup>[90]</sup> schvalovali všechny důležité politické kroky německé vlády (podobu ústavy, integraci do západoevropských struktur, vstup do NATO), vedla jediná cesta k novému mírovému (západo)německému státu přes rozsáhlý program převýchovy Němců od militarismu a diktatury k pacifismu a demokracii.<sup>[91]</sup> Základní problém tohoto ambiciózního projektu spočíval v personální otázce: v Německu chyběli lidé, kteří měli dostatek morálního kreditu, aby s tímto posláním mohli předstoupit před skeptický národ adenauerovské éry, jehož hluboké morální rány se začínaly zvolna zacelovat v hojivém ovzduší rodící se prosperity a jenž ve své většině chtěl na minulost zapomenout. Nicméně ještě předtím, než se v podobě Frankfurtské školy objevil vhodný nástroj k převýchově někdejších nacistů v budoucí demokracii, vznikala v Německu díla, jež hledala východisko z morálně-politických dilemat poraženého a okupovaného národa a cestu k „překonání minulosti“. Patřil k nim kromě zmíněného K. Jasperse či historika Friedricha Meineckeho (*Die deutsche Katastrophe*, 1946) také novinář Michael Mansfeld, jenž v knize *Der Kurs ist falsch* (Špatný směr, 1956) argumentoval, že čestné vyrovnání se s minulostí je jediným

---

90 Teprve mírovými smlouvami západních mocností se Spolkovou republikou Německo, které byly podepsány v r. 1955 v Paříži, byl ukončen okupační status, zavedený r. 1945. Srov. Wolfrum, E.: *Zdařilá demokracie. Dějiny SRN od jejich počátků až po dnešek*. Brno 2008, s. 106–107.

91 Z hlediska Spojených států i křesťanskodemokratických německých politiků neexistoval rozpor mezi znovuvybrojením armády a radikálním pacifismem německého obyvatelstva. Armáda měla sloužit výhradně k sebeobraně, resp. obraně Západu před agresivním komunismem. Protiválečně naladěná německá veřejnost byla zárukou, že Bundeswehr nebude zneužit k útočným cílům.

způsobem, jak potlačit v SRN přežívající neonacistické tendence a obnovit důvěru Spojenců.<sup>[92]</sup>

V Adenauerově éře, která skončila kancléřovým odstoupením v r. 1963, byl ovšem politický diskurs určován konzervativci, kteří se v minulosti rýpat nehodlali. Kromě Heideggera, jenž do r. 1958 přednášel na freiburské univerzitě, do něj zasahoval také brilantní státovědec a analytik moci Carl Schmitt, odpůrce parlamentní demokracie a politického liberalismu.<sup>[93]</sup> V opozici vůči postojům Heideggera a Schmitta se J. Habermas začal po r. 1953 posouvat politicky doleva. V praxi se to projevilo jeho účastí na demonstracích proti remilitarizaci SRN a zejména proti pokusům části německé politické reprezentace získat jaderné zbraně. Myšlenkový vývoj Habermase, opustivšího Heideggerův fenomenalismus, byl osudově poznamenán setkáním s marxismem, jenž tehdy právě zahajoval vítězné tažení po západních univerzitách a do poválečného Německa pronikl v podobě tzv. kritické teorie Frankfurtské školy.

---

92 Podle T. Hinze (c. d., s. 189) Mansfeld převzal „německý zvyk přenášet politické problémy kvůli objektivní bezmocnosti do oblasti morálky a niternosti, a tím zastřít (*verkennen*) jejich vlastní jádro“. V podobném duchu, ale s mnohem větším ohlasem, se pro politiku jako záležitost morálky, nikoli otázku zájmů, vyslovil v r. 1965 pamětní spis evangelické církve *O situaci vyhnáných a vztahu Němců k východním sousedům*. Morálka velí uznat německou vinu a povinnost jejího trvalého odčiňování.

93 Po r. 1945 Schmitt odmítl podstoupit proces denacifikace a nesměl se proto vrátit na univerzitu ani do veřejného života. I za těchto okolností dokázal prostřednictvím soukromých intelektuálních kontaktů významně ovlivňovat duchovní klima v 50. letech a svým antikomunismem, důrazem na národní jednotu a odporem k přistěhovalectví působil na tzv. novou pravici, která se zformovala v 80. letech. Srov. Habermas, J.: *Carl Schmitt v politické intelektuální historii Spolkové republiky*. *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (dále FAZ) 3. 12. 1993. Přetištěno v práci Habermas, J.: *A Berlin Republic: Writings on Germany*. Lincoln 1997, s. 107–117.

Její vůdčí představitelé Max Horkheimer a Theodor Adorno se vrátili po válce do Německa z emigrace ve Spojených státech, načež Horkheimer využil svých kontaktů a přesvědčil americkou okupační moc v Německu, že Institut pro sociální výzkum (IFS), jak zněl oficiální název tzv. Frankfurtské školy, je tím správným nástrojem pro demokratizaci a převýchovu německé společnosti.<sup>[94]</sup> S americkou finanční a politickou podporou se tak v Adenauerově Německu úspěšně etablovala neomarxistická Frankfurtská škola, jejíž příslušníci by se v USA stali nepochybně objektem zájmu senátora McCarthyho.

Horkheimer byl ovšem vynikající stratég a dokázal radikálně levicový charakter svého pracoviště umně maskovat.<sup>[95]</sup> Sám se ostatně od marxismu posléze formálně distancoval a jako rektor frankfurtské univerzity se stal předním představitelem německé intelektuální obce přelomu 50. a 60. let s kontakty až k samotnému kancléři. Spolu s Adornem byl autorem základního spisu kritické teorie, který vznikl za války v USA pod názvem *Dialektika osvícenství*. Horkheimer byl natolik prozíravý, že když měl tento ostře antikapitalistický text v r. 1947 poprvé vyjít, nechal z něj odstranit

---

94 Valenta, Martin: *Revoluce na pořadu dne. Kritická teorie Frankfurtské školy a její recepce v německém protestním levicovém hnutí šedesátých let dvacátého století, Frakci Rudé armády a německé straně Zelených: diskursivní analýza*. Praha 2011, s. 54–58. Horkheimer navázal za války kontakty s vlivným Americkým židovským výborem (*American Jewish Committee*), s jehož činiteli diskutoval o politické a morální obnově poválečného Německa. Mimoto byli někteří pracovníci Institutu pro sociální výzkum včetně H. Marcuseho za války ve službách amerických tajných služeb jako experti na Německo.

95 Pro bytostnou revolučnost komunisticky smýšlejících analytiků Institutu pro sociální výzkum, tíhnoucích k destrukci „buržoazní“ společnosti, je signifikantní jejich výzkum společenské role rodiny z 30. let, který vyústil ve zjištění, že autoritativní výchova v rodině je oporou diktátorských a totalitních režimů. Tento návod ke zničení rodiny si ochotně osvojili studentští revolucionáři r. 1968. *Tamtéž*, s. 50.

většinu marxistické terminologie. I tak se však *Dialektika osvícenství* stala jedním z nejdůležitějších textů, jimiž se inspirovalo protestní studentské hnutí 60. let.<sup>[96]</sup>

Se stejným vzrušením jej ovšem o několik let dříve četl také mladý Habermas, jehož přitom nejvíce zaujalo, že autoři „vytyčili teorii dialektického vývoje současné společnosti a přitom ve svém myšlení vycházeli z marxistické tradice“.<sup>[97]</sup> V téže době začal Habermas studovat také vlastní Marxovy spisy a seznámil se s Adornem, který se zasadil o to, že se Habermas stal v r. 1956 pracovníkem IFS. Politicky se dále radikalizoval, což jej přimělo spolu s dalším významným představitelem Frankfurtské školy Herbertem Marcusem, který ale po válce působil především ve Spojených státech, ke kritice odklonu německé sociální demokracie od marxismu, který byl završen jejím godesberským programem z r. 1959. Na počátku 60. let publikoval jedenatřicetiletý Habermas svou první velkou filozofickou práci *Strukturní změna veřejnosti*. Později uvedl, že tuto studii psal „především proto, abych sám sobě objasnil stinné stránky a chyby našeho politického systému, o jehož přednostech jsem nikdy nepochyboval“. Z Habermasových dalších vyjádření je ale zřejmé, že považoval chyby politického systému Spolkové republiky za mnohem závažnější než jeho přednosti: „Jsem v intuitivní rovině vlastně přesvědčen o tom, že něco je v tomto systému velmi hluboce špatně založeno.“<sup>[98]</sup> *Strukturní změna veřejnosti* obsahuje „centrální požadavek budoucích osmašedesátníků na vytvoření *veřejnosti* ve všech veřejných, jakož

---

96 *Tamtéž*, s. 96.

97 Horster, Detlef – van Reijen, Willem: *Interview s Jürgenem Habermasem*. In: Horster, D.: *Jürgen Habermas, úvod k dílu*, Praha 1995, s. 70.

98 Tato slova pocházejí z konce 70. let, ale platila nepochybně, a možná ještě v zesílené míře, pro jeho hodnocení počátečních let šedesátých. *Tamtéž*, s. 71–72.

i soukromých grémiích či organizacích, v nichž veřejné záležitosti nejsou veřejně projednávány“. Demokracie se měla stát veřejnou záležitostí nejen politických stran, parlamentů či výkonné moci, ale *celé společnosti*.<sup>[99]</sup> Šlo tedy o jakési „pověřnění“ demokracie, rozostření hranice mezi soukromým a veřejným prostorem, které zjevně nemělo daleko k *politizaci* společnosti,<sup>[100]</sup> která byla signifikantním rysem obou totalitních systémů 20. století a jež nabývá povážlivých rozměrů také v současném Německu.

Na počátku 60. let přibývalo symptomů slábnoucí moci konzervativců. Jejich první velkou porážkou ve střetu s tiskem a veřejným míněním byla aféra kolem týdeníku *Der Spiegel* v r. 1962, která stála křeslo ministra obrany Franze Josefa Strausse a popudila proti režimu velkou část intelektuální elity včetně Habermase.<sup>[101]</sup> Pro formování protestního hnutí, jež pozvolna nabývalo podoby generační vzpoury, měl velký význam také proces s osvětivskými dozorcí z r. 1963. V intelektuální sféře zapůsobily jako bomba Marcuseho texty. Nejprve vyšel *Jednorozměrný člověk* (angl. 1964) a o rok později *Represivní tolerance*. V prvním z nich autor podrobil zničující kritice soudobý kapitalismus, který označil za

---

99 Brunkhorst, H.: *c. d.*, s. 15.

100 V této souvislosti je nutno upozornit na kontext poválečného vývoje sociologie, který se v celém západním světě odehrával ve znamení dominantního vlivu marxismu a tzv. „společenského pojetí člověka“. Neblahé konsekvence této skutečnosti mistrně analyzoval jeden z nejvýznamnějších poválečných německých sociologů Helmut Schelsky. Srov. Valenta, Aleš: *Jürgen Habermas a levicový obrat v poválečném Německu*. Část I. *Kontexty*, 1/2017, s. 26.

101 *Der Spiegel* zveřejnil citlivé materiály vojenského charakteru, což Strauss vyhodnotil jako ohrožení bezpečnosti státu a nechal pozatýkat odpovědné redaktory a provést razii v sídle týdeníku. Po několika měsících masivních protestů, jež otřásl Spolkovou republikou, byl donucen podat demisi. Habermas, tehdy profesor v Heidelbergu, podepsal protestní dopis, varující před oklešťováním demokratických svobod. Matuščík, M. Beck, *c. d.*, s. 212.